

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ЗА ДРУГИМ РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ (МАГІСТР)

на тему:

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В
УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Виконала: студентка 635мз групи
галузі знань:

28 Публічне управління та адміністрування
спеціальності:

281 Публічне управління та
адміністрування

Чумаченко Аліна Юріївна

Керівник: доктор наук з державного
управління, професор

Андріяш Вікторія Іванівна

Рецензент: доктор наук з державного
управління, професор

Ємельянов Володимир Михайлович

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	9
1.1. Теоретичні підходи до розуміння поняття та сутності соціальних послуг.....	9
1.2. Особливості розуміння та надання послуг в зарубіжних країнах.....	20
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	31
2.1. Нормативно-правове забезпечення соціальних послуг.....	31
2.2. Особливості функціонування механізму надання соціальних послуг в Україні.....	40
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	52
3.1. Основні проблеми розвитку та надання соціальних послуг	52
3.2. Формування основних стандартів соціального захисту як передумови підвищення якості та ефективності соціальних послуг.....	60
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	84

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВПО – внутрішньо переміщенні особи

МСПУ – Міністерство соціальної політики України

ОТГ – Об'єднані територіальні громади

СЖО – складні життєві обставини

ТЗР – технічні засоби реабілітації

ЧАЕС – Чорнобильська атомна електростанція

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціальний захист – необхідний елемент державного регулювання будь-якої розвиненої держави. Життя кожної людини безпосередньо пов'язано з тією державою, в якій вона проживає. Цей зв'язок обумовлений законодавчими, релігійними та морально-етичними аспектами. Загальний аналіз соціального стану українського суспільства направлений на рух розвитку, про це свідчать основні соціальні ризики, які досягають масштабів, що можуть становити реальну загрозу соціуму. Різке збільшення в державі кількості людей, які потребують соціальної допомоги та підтримки, поява в соціальній структурі суспільства нових груп: малозабезпечені, асоціальні, особи без певного місця проживання, жертви домашнього насильства, ветерани війни і т.д., призвели до переосмислення ролі соціальних послуг у житті людини та зміни всієї системи їх надання. Відповіддю держави на об'єктивну потреба населення в соціальних послугах стало створення мережі державних та муніципальних установ, покликаних надавати спеціалізовану соціальну допомогу, що дозволило сформувати існуючу на даний час систему соціального обслуговування населення. У суспільстві аналіз послуг у системі соціального обслуговування набуває дедалі більшої значимості. Це взаємопов'язано зі стрімким зростанням потреб населення в соціальних послугах, їх впливом на динаміку розвитку структури нашого суспільства та характер соціальних взаємовідносин. Ці послуги вийшли за рамки сім'ї та сусідської громади, безпосереднього обміну діяльністю і перетворилися на найважливіший фактор соціального розвитку країни, потужний амортизатор, що істотно пом'якшив важкі наслідки соціально-економічної кризи, та помітно сприяє соціальній стабільності в сучасній державі.

Таким чином, можна визначити пріоритети соціального розвитку та надання ними соціальних послуг на державному рівні, що може створювати

відповідну нормативно-правову базу, розробляти механізм здійснення соціальних заходів, що спрямовані на послуги, а також удосконалювати їх фінансове забезпечення і, що дуже важливо, створювати на цій основі умови для забезпечення дієвого надання соціальних послуг на тлі соціального захисту. На сьогодні надзвичайно важливим є створення ефективної системи соціального захисту цієї категорії населення, що будується на принципах першочергового надання послуг та допомоги тим громадянам, які дійсно її потребують.

Подальший розвиток та вивчення подання соціальних послуг в Україні вимагає пошуку альтернатив, дослідження зарубіжного досвіду, розробки нових напрямів розвитку в соціальній сфері. Головним аспектом сприйняття соціальних послуг є дії спрямовані на профілактику складних життєвих обставин і подолання таких обставин або їх мінімізацію. Тому представлений вид послуг є особливим, що передбачає допомогу особам різної вікової категорії, а також тим, які мають найвищий ризик опинитися у складних життєвих обставинах (далі – СЖО).

До проблем надання соціальних послуг на базі соціального захисту населення, як соціальної рівності та людської справедливості зверталось багато вчених та дослідників. Кожен з них трактує соціальні послуги на свій розсуд, але значний вплив та внесок у формування сучасної наукової бази внесли: А. Балашов, А. Базилюк, О. Бадалова, К. Дубич, В. Жуков, В. Скуратівський, В. Новиков, О. Петроє, І. Сидор та багато інших. Висловлені у деяких дослідженнях міркування представляють значний науковий інтерес. Однак, враховуючи певну галузеву замкнутість існуючих досліджень і ту обставину, що предметом вивчення у роботах зазначених авторів виступали окремі аспекти цієї проблеми, а також, беручи до уваги необхідність вивчення загальних закономірностей функціонування та розвитку інституту соціальних послуг, можна констатувати, що формування основ загальної теорії соціальних послуг є новим завданням для сучасної науки.

Нормативна база дослідження представлена нормами Конституції й законів України, міжнародно-правовими нормативно-правовими актами, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України та відомчими нормативними актами, що регламентують питання формування та надання соціальних послуг в Україні.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали регламентації процесів державного регулювання надання соціальних послуг споживачам.

Об'єктом дослідження – є соціальні послуги, як суспільно-політичне явище.

Предметом дослідження – є державне регулювання соціальних послуг.

Метою дослідження – є обґрунтування сутності надання послуг на державному рівні та його основних складових, а також визначення пріоритетних напрямів підвищення соціальної роботи в органах державної влади через посилення позитивного стану розвитку надання послуг.

Для досягнення зазначеної мети, необхідно вирішити такі **завдання**:

- визначити теоретичні підходи до розуміння поняття та сутності соціальних послуг;
- з'ясувати особливості розуміння та надання послуг в зарубіжних країнах;
- встановити основні проблеми розвитку та надання соціальних послуг;
- удосконалити формування основних стандартів соціального захисту населення як передумову підвищення якості та ефективності соціальних послуг.

Методи дослідження. Під час написання роботи використовувалася ціла низка загальнотеоретичних та спеціально-наукових методів, а саме: метод теоретичного аналізу спеціальної літератури, аналітичний метод, аналіз статистичних показників та даних, а також науковий метод;

загальний діалектичний метод пізнання і засновані на ньому загальнонаукові та спеціально наукові методи дослідження, що дозволяють вивчати явища навколишньої дійсності в їх взаємозв'язку, взаємозалежності та взаємообумовленості (системний, аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняльний тощо). Використання вищеназваних методів не виключає, в окремих випадках, можливості простого викладу фактів як необхідну аргументацію, що має доказове значення та виявляє особливості досліджуваної проблеми.

Наукова новизна визначається тим, що здійснено комплексне дослідження підходів та факторів впливу на формування та розвиток соціальних послуг до різних проектів державних цільових, галузевих і регіональних програм у сфері соціальної політики, в тому числі програм підвищення рівня життя, посилення ролі сім'ї, як основи суспільства; забезпечення реалізації державної політики у сфері соціально-трудова відносинах, а також покладені основи державної політики у сфері соціальної підтримки і надання соціальних послуг сім'ям та особам, які належать до вразливих груп населення. Зокрема особам похилого віку, особам з інвалідністю, ветеранам війни та членам сімей загиблих/ померлих ветеранів війни, Захисникам та Захисницям України, військовослужбовцям, які звільнені з військової служби та членам їх сімей, а також комісованим військовослужбовцям та членам їх сімей, громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, сім'ям з дітьми, малозабезпеченим особам, багатодітним, внутрішньо переміщеним особам, дітям, іншим категоріям, які згідно із законодавством мають право на пільги соціальної і професійної адаптації.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використати результати проведеного аналізу представниками державних органів влади, які задіяні в сфері соціального захисту внаслідок відсутності необхідної інформації або браку необхідного досвіду здійснення регулювання соціальних послуг. Отримані положення та висновки,

визначення ряду актуальних понять й практичні рекомендації можуть виявитися корисними для організацій, установ, об'єднань, державних органів влади, що займаються питаннями надання соціальних послуг споживачам.

Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при підготовці курсів та спецкурсів з проблем місцевого самоврядування та публічного управління в Україні, зокрема, при підготовці курсів «Соціальна політика», «Публічне управління», «Планування розвитку територіальних громад» тощо.

Апробація результатів дослідження. Матеріали магістерської роботи стали підґрунтям для написання тез доповідей на конференцію «Могилянські читання-2023: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» на тему «Перспективи розвитку національного законодавства в сфері соціального захисту».

Структура дослідження. Специфіка теми, сформульовані мета і завдання визначили послідовність викладення матеріалу і структуру роботи. Робота загальним обсягом 92 сторінки, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

1.1. Теоретичні підходи до розуміння поняття та сутності соціальних послуг

Соціальний захист є практичною діяльністю з реалізації основних напрямів соціальної політики Соціальний захист і соціальне забезпечення у державно організованому суспільстві – є областю сплетіння життєвих, важливих інтересів громадян, взаємовідносин власності й розподілу, правових прийомів та способів їхнього регулювання, соціальної політики держави та соціальних, економічних прав людини. Крім того, вказане також є сферою заломлення певних загальних людських цінностей, зокрема, рівності, соціальної справедливості, гуманізму, моральних підвалин суспільства. Цільове призначення соціального забезпечення полягає, в першу чергу, в тому, що таке призначення – це особлива форма задоволення потреб у відповідних джерелах засобів існування для людей похилого віку й непрацездатних.

Соціальний захист в якості особливого соціального інституту сучасної держави – це показник соціальної впевненості, соціальної гарантії гідного розвитку кожного члена товариства та збереження джерела коштів існування під час настання соціальних ризиків. Перш за все, щоб розібратися зі всіма нюансами «соціального захисту населення та надання їм соціальних послуг варто проаналізувати зміст цього поняття та дослідити історичні обставини, за яких сформувалася ця інституція державного регулювання» [2].

Соціальний захист – це невід’ємна частина політики держави, яка в може нести відповідальність за належний добробут, розвиток та безпеку власних громадян; це саме та складова, від ефективності якої залежить цивілізаційний розвиток будь-якого сучасного суспільства. Дослідження сутності соціального захисту, його місця в соціальній політиці сучасної держави становить значний інтерес на фоні складних умов сьогодення, оскільки соціальний захист – це «засіб збереження фінансової рівноваги й добробуту суспільства» [4].

Досліджуючи сутність соціального захисту, можемо звертатися до норм та положень Основного Закону, інших актів національного законодавства, міжнародно-правових норм, довідкової та енциклопедичної літератури, іноземних джерел, наявного досвіду зарубіжних країн.

Своєрідним визначенням соціального захисту наведено в «The Encyclopedia Americana»: «соціальний захист, у загальному розумінні визначає безпеку й свободу від страху, спрямованого на суспільство, як на групу взаємопов’язаних та залежних один від одного. Тому можна з твердістю сказати, що соціальний захист – є «своєрідним інструментом, за допомогою якого кожному громадянину держави гарантується мінімальний рівень забезпечення матеріальних благ» [8].

Система соціального захисту може розумітися як «система певних заходів, спрямованих на запобігання та усунення наслідків соціально небезпечних ситуацій, забезпечуючи належний рівень якості життя» [1].

На думку деяких дослідників «соціальний захист – є сукупністю інститутів та заходів, спрямованих на захист індивідів та соціальних груп від соціальних ризиків, які можуть призвести до повної або часткової втрати економічної самостійності та соціального благополуччя» [6].

Інші дослідники вважають, що вважає, що «соціальний захист – є системою соціальних взаємовідносин, заходів та правових гарантій, що захищають будь-якого члена суспільства від економічної, соціальної та фізичної деградації внаслідок раптового та різкого погіршення умов його

добробуту, загрозу здоров'ю та життю, неможливості з незалежних від нього причин реалізувати свій трудовий та громадянський потенціал» [10].

Система соціального захисту населення має досить складну структуру, за допомогою якої реалізується соціальна політика держави. Окрім цього, соціальним захистом можна назвати механізм держави, функціонування якого призначене на створення нормальних умов життя, задоволення життєво необхідних потреб людини та подальша допомога для її розвитку, з чого і випливає призначення в соцпослугах. Вказане, на сьогодні, оформлено у вигляді відповідної системи соціального захисту:

1. Соціальне забезпечення, виникло в нашій державі на початку ХХ ст. Включає: пенсію (за старістю, інвалідністю тощо), виплати за тимчасовою непрацездатністю, догляду за дитиною, різною допомогою інвалідам (забезпечення протезами та засобами пересування).

2. Соціальні гарантії включають: мінімальні розміри пенсій, оплат праці, стипендій, соціальні пенсії (інвалідам від народження), допомога по догляду за дитиною віком від 1,5 до 16 років.

3. Соціальне страхування включає: виплати допомоги за втрати годувальника, професійне захворювання або отримання виробничої травми.

4. Соціальна підтримка надається людям, які в силу якихось причин не можуть забезпечити собі дохід.

Послуги, що надаються в рамках соціального захисту та соціальної роботи, позначаються як соціальні. Критеріями диференціації соціальних послуг у числі інших громадських послуг (на відміну державних) виступає «не характер суб'єктів, що їх надають, а конкретна сфера життєдіяльності, в якій вони реалізуються, і спеціальний – публічно-правовий (імперативний) – режим надання» [9].

«Соціальні послуги» (найбільш часто використовуваний практичними працівниками термін) означає «всі види послуг, що реалізуються в гуманітарній сфері та забезпечуються за рахунок бюджетних асигнувань чи інших коштів». Дане визначення максимально узагальнено розкриває зміст

поняття соціальної послуги і найбільшою мірою відображає соціальну сутність держави [13].

З іншого боку, соціальна послуга – це «допомога громадянину з метою покращення умов його життєдіяльності та (або) розширення його можливостей самостійно забезпечувати свої основні життєві потреби; це дія чи дії з надання йому постійної, періодичної, разової допомоги, зокрема термінової» [5].

Наведене визначення конкретизує зміст поняття «соціальна послуга», наближаючи його до діяльності, пов'язаної з реалізацією функцій соціальної роботи в галузі соціального обслуговування різних категорій громадян, надання їм соціальної допомоги та підтримки. При цьому можна говорити про системний характер соціальних послуг.

Поширеною є думка, що виникнення поняття соціальні послуги – є «комплексом відповідних заходів, щодо надання допомоги для певних осіб, окремих соціальних груп, які потрапили та перебувають в складних життєвих обставинах та не можуть самостійним чином їх подолати, з метою розв'язати їх життєві проблеми спричинені фактором інвалідності, віку, стану здоров'я, соціального становища, життєві звичок та способів життя, внаслідок яких особа частково чи повністю позбавлена можливості й здатності самостійним чином піклуватися про особливості особистого життя та брати участь у суспільному житті» [12].

Процес надання соціальних послуг здійснюють організації державної (комунальної) та недержавної форми власності й регламентується Законом України «Про соціальні послуги». Відповідно до норм Закону соціальні послуги «надаються особам, які належать до вразливих груп населення, а також перебувають у складних життєвих обставинах, за результатами оцінювання індивідуальних потреб особи. Законом визначено, що кожна соціальна послуга має свій державний стандарт, який затверджується Міністерством соціальної політики (далі – МСПУ)» [22].

Вітчизняна система соціальних послуг протягом тривалого часу перебуває в процесі оновлення та модернізації і відповідно до нових потреб громадян та сучасних світових підходів щодо надання соціальних послуг ухвалення нової редакції Закону «Про соціальні послуги» є ключовим, переломним кроком на шляху реформування соціальних послуг, який запустить наступні фази удосконалення системи [23].

Виходячи з цього варто продемонструвати особливості спрямування соціальних послуг за різними цілями впливу на СЖО, що впливають на фази розробки та удосконалення системи (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Спрямування соціальних послуг на вирішення СЖО

Аналізуючи представлену вищенаведену схему, можна визначити що СЖО – це обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа чи сім'я не може подолати самостійно. Вивчаючи представлене спрямування за допомогою класифікатора, можна розділити перелік складних життєвих обставин (Закон України «Про соціальні послуги» ст.1) [26]. Перелік загальних складних життєвих обставин представлений:

- 1) похилим віком;
- 2) частковою або повною втратою рухової активності, пам'яті;

3) невиліковними хворобами, хворобами, що потребують здійснення та дотримання тривалого лікування;

4) психічними й поведінковими розладами, в тому числі в результаті вживання певних психоактивних речовин;

5) інвалідністю;

6) бездомністю;

7) безробіттям;

8) малозабезпеченістю особистості;

9) поведінковими розладами в дітей внаслідок розлучення батьків;

10) ухиленням батьків чи осіб, які їх замінюють, від виконання власних обов'язків щодо виховання дитини;

11) втратою відповідних соціальних взаємозв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі;

12) жорстоким поводженням з дитиною;

13) насильством за статевою ознакою;

14) домашнім насильством;

15) потраплянням в ситуацію торгівлі людьми;

16) шкодою, завданою в результаті пожежі, стихійного лиха, катастрофи, бойових дій, терористичного акту, збройного конфлікту, тимчасової окупації [30].

Але, окрім цього, існують випадки осіб та сімей, які мають високий рівень ризику потрапляння у СЖО внаслідок впливу вагомих несприятливих зовнішніх і внутрішніх факторів, представлених:

1. сім'ями, в яких дітей було відібрано і батьків без позбавлення їх своїх батьківських прав;

2. сім'ями, де тривають процеси розлучення батьків та вирішуються спори між матір'ю та батьком щодо встановлення місця проживання дітей, участі батьків у їхньому вихованні;

3. сім'ями з дітьми, в яких наявна та тривала хвороба батьків є перешкодою для належного виконання ними власних батьківських обов'язків;

4. сім'ями, в яких виховують дітей з інвалідністю, та сім'ями з дітьми, в яких самі батьки мають інвалідність;

5. сім'ями, в яких батьки поновлені в своїх батьківських правах;

6. сім'ями з дітьми, де батьки є представниками трудових мігрантів;

7. малозабезпеченими сім'ями з дітьми;

8. сім'ями, діти з яких перебувають у закладах інституційного догляду й виховання;

9. сім'ями, дітей з яких влаштовано в сім'ї патронатних вихователів;

10. сім'ями, в яких діти систематично самовільно залишають місце проживання;

11. сім'ями, в яких діти систематично без поважних причин відмовляються відвідувати заклади освіти;

12. жінками, які виявили власний намір відмовитися від новонародженої дитини;

13. неповнолітніми самотніми матерями (батьками);

14. дітьми, котрі перебувають на вихованні в опікунській сім'ї, або піклувальників, прийомної родини або дитячого будинку сімейного типу [30];

15. особами з числа дітей-сиріт та дітей, котрі позбавлені батьківського піклування;

16. особами з особливими освітніми потребами;

17. внутрішньо переміщеними особами;

18. повнолітніми недієздатними особами (в разі відсутності в них опікунів);

19. особами, котрі звільнилися з місць позбавлення волі;

20. учасниками антитерористичної операції й особами, які здійснювали заходи щодо забезпечення національної безпеки і оборони,

відсічі та стримування збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях;

21. особами, які проживають на тимчасово окупованих територіях нашої держави й періодично перебувають на її території, на яких органами державної влади поширюються свої повноваження в повному обсязі, незалежно та незважаючи на наявність або відсутність довідки про взяття на облік ВПО [32].

Таким чином, можна зробити виходячи з вищезазначеного підсумок стосовно підходу до розуміння сутності соціальних послуг, що суб'єктом виявлення осіб та сімей, які належать до вразливих категорій населення є «структурні підрозділи з питань соціального захисту населення, а також виконавчі органи чи центри надання соціальних служб, центри надання соціальних послуг та територіальні центри соціального обслуговування» [31]. Але, існують і інші установи з надання соціальних послуг. Зокрема це можуть бути спеціалізовані служби підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства, служба у справах дітей, фахівці із соціальної роботи або інші уповноважені особи уповноваженого органу, а також заклади освіти та охорони здоров'я з надання безоплатної первинної правової допомоги.

Координація такої діяльності та контроль за представленим переліком до вразливих категорій проводиться тільки суб'єктом у процесі виконання ними службових обов'язків та вжиття заходів на реагування отриманих звернень, скарг, телефонних, усних та письмових повідомлень стосовно таких родин та осіб.

З часом опрацювавши дане питання соціальний менеджер, який наділений державними повноваженнями за результатами оцінювання потреб у соціальних послугах особи чи сім'ї, яка належить до вразливих категорій населення або перебуває під впливом чинників, що можуть зумовити потрапляння у складні життєві обставини складає акт оцінки потреб сім'ї чи особи і не пізніше ніж наступного робочого дня подається до

уповноваженого органу для прийняття рішення про надання або відмову в наданні соціальних послуг.

Виходячи з цього Законом України «Про соціальні послуги» трактує про запровадження підходу до класифікації соціальних послуг з метою упорядкування та удосконалення їх процесу організації та моніторингу загалом (рис. 1.2).

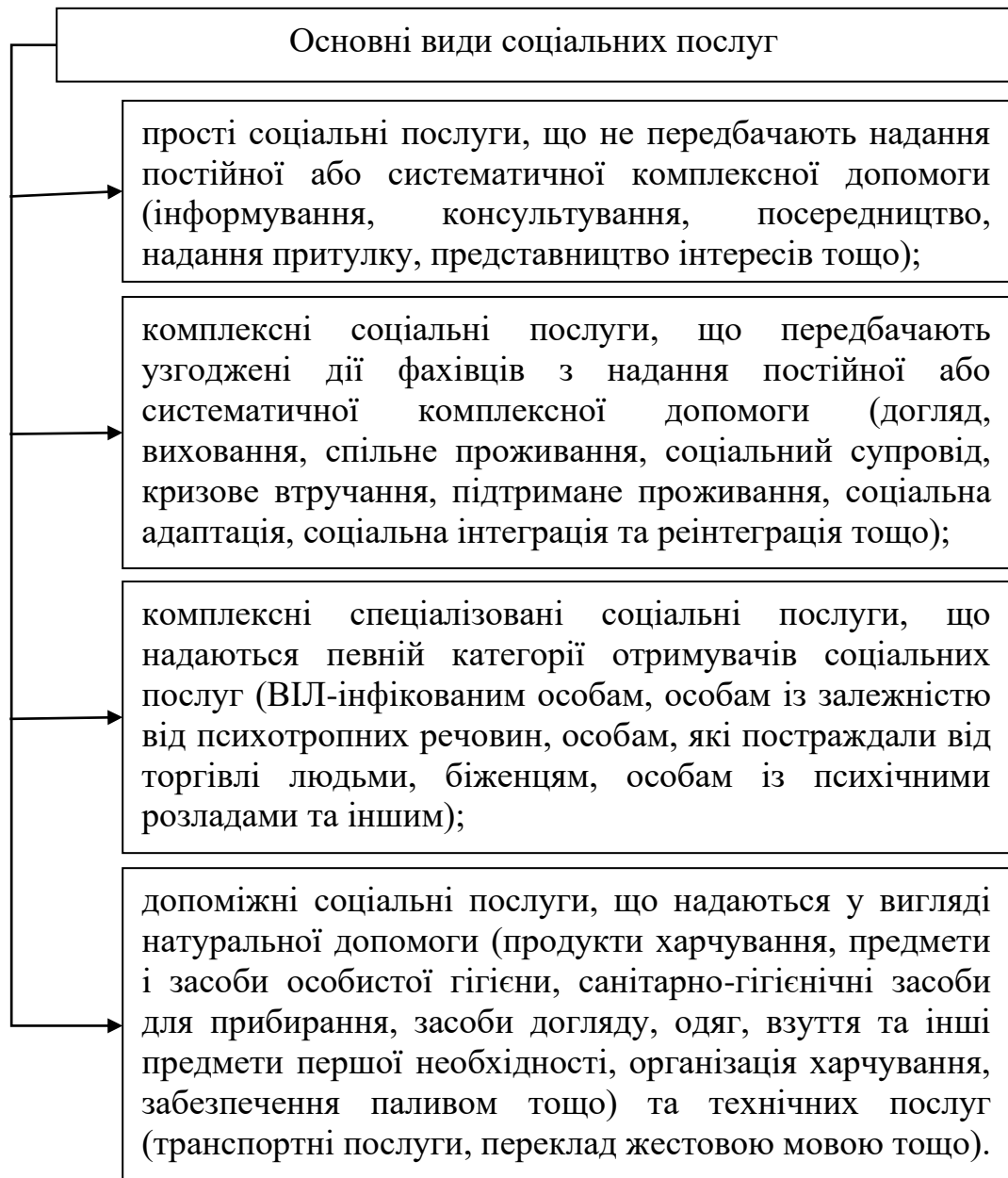

Рис. 1.2. Основні види соціальних послуг

По-перше, є соціальні послуги, які кожна людина, яка потрапила до складних життєвих обставин, може отримувати безкоштовно. Такими

послугами є здійснення процесів «інформування, консультування, надання притулку, представництва інтересів, перекладу мовою жестів, а також соцпослуги, що надаються екстрено (кризово)» [12].

По-друге, є категорії осіб, які мають право на отримання будь-яких соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів. Такою категорією є особи/сім'ї, котрі належать до таких категорій:

- постраждалих від торгівлі людьми та тих, котрі отримують соціальну допомогу відповідно до норм законодавства щодо сфери протидії торгівлі людьми;
- осіб, котрі постраждали від проявів домашнього насильства чи насильства за статевою ознакою;
- дітей з інвалідністю та осіб з інвалідністю I групи;
- дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа віком до 23 років;
- сім'ї опікунів й піклувальників;
- прийомні родини;
- дитячі будинки сімейного типу;
- сім'ями патронатних вихователів, дітей, визначених пунктом 5 частини 6 статті 13 цього Закону.

Тим, чий середньомісячний сукупний дохід нижчий від двох прожиткових мінімумів, соціальні послуги також надаються за бюджетні кошти. Тобто, для одержувача будуть безкоштовними. Розмір прийнятого до розрахунку прожиткового мінімуму залежить від категорії, до якої належить одержувач послуг (працездатна чи непрацездатна особа).

Аналізуючи варто представити нижченаведений рис. 1.3 класифікатора розбіжностей СЖО, для більш чіткої зрозумілості та прозорості роботи, а також плану надання суб'єктами системи [35].

Тому що саме в теоретичних підходах соціального захисту населення створюються гарантії допомоги на випадок настання соціальних ризиків, які можуть зазнавати будь-який громадянин упродовж свого існування:

хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, міграція та багато чого іншого.

Тому охоплення соціальним забезпеченням, соціальним страхуванням та соціальною допомогою підтримує сукупність дій, що спрямовані на надання допомоги під час життєвих криз, що може реалізовуватися через державну соціальну політику [25].

Рис. 1.3. Класифікатор розбіжностей СЖО

Таким чином, представлені схеми спрямування точки впливу на соціальні послуги та класифікацію підтверджують, що засади, які закладені в дослідженнях соціальних послуг підлягають складової структури СЗН. Так як це державна підтримка різних категорій населення, які можуть зазнавати негативного впливу різних процесів, забезпечення відповідного рівня життя шляхом надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам, що підлягають до більш вразливої категорії, а також створення різних соціальних гарантій для економічно активної частини населення, задля забезпечення прийнятих для країни умов життя та праці громадян, у тому числі через установлення державних соціальних стандартів.

Встановлено, що в сучасній науці питання організації системи соціальних послуг привертають увагу багатьох учених і дослідників науки державне управління. Однак, незважаючи на наявний у вітчизняних дослідників інтерес до вивчення питань надання соціальних послуг, механізми державного управління такими послугами аналізуються в науковій літературі побіжно, дотично або фрагментарно.

1.2. Особливості розуміння та надання послуг в зарубіжних країнах

Для європейських держав у другій половині ХХ ст. було характерне формування елементів соціального захисту з урахуванням концепції держави загального добробуту. Проте «держава загального добробуту» стала причиною спотворення конкуренції на ринку, сталося зниження трудових стимулів, при цьому принципи рівного соціального блага лише погіршили рівень добробуту громадян, що неминуче вело до збільшення бідності та зростання безробіття. Але разом з тим, принципи зрівняльної соціальної допомоги та інші негативні соціальні фактори лише сприяли розвитку нових систем соціального захисту, які з'явилися в сучасній світовій практиці, й стали одними з найуспішніших варіантів державної політики соціального захисту населення у низці європейських країн (табл. 1.1).

Україна за роки своєї незалежності сформувала демократичні інститути, орієнтовані на задоволення потреб громадян та суб'єктів, насамперед у наданні різних видів послуг, але будь-яка послуга починається з адміністративного порядку. Саме адміністративні послуги базуються на принципах відкритості та прозорості. Завдання держави стоїть надалі тільки спрямовувати та сприяти підвищенню рівня інформованості громадян про

порядок та умови надання таких послуг, підвищення ефективності їх надання, оперативності та якості [7].

Таблиця 1.1

Класифікація соціальних програм (за видатками в зарубіжних країнах)

Категорія видатків	Зміст видатків
Піклування про літніх людей	Звичайні пенсії, пенсії особам, які достроково пішли у відставку, допомога на дому та послуги за місцем проживання
Піклування про членів сімей військовослужбовців та постраждалих у катастрофах	Пенсії та допомога на поховання
Допомога у разі недієздатності та тимчасової непрацездатності	Послуги з догляду, допомога у разі недієздатності, допомога постраждалим від аварії на робочому місці та допомога у разі нещасних випадків, виплати у зв'язку з непрацездатністю працівників
Охорона здоров'я	Видатки на лікування у стаціонарних медичних закладах та амбулаторне лікування, оплата медичних препаратів та виплати на превентивне лікування
Сім'я та діти	Допомога на дитину та пільгові кредити, допомога щодо догляду за дитиною, допомога під час вагітності та пологів, допомога самотнім батькам
Діяльність щодо розвитку ринку праці	Послуги з працевлаштування, фінансування освітніх заходів для молоді та заходів з працевлаштування для непрацездатних
Соціальна підтримка в разі безробіття	Допомога у разі безробіття, компенсації у разі звільнення, компенсації за дострокове звільнення, пов'язане з кон'юнктурою ринку
Забезпечення житлом	Грошова допомога на купівлю та найм житла
Інші заходи соціального захисту	Грошова допомога, яку не можна віднести до інших категорій, призначена малозабезпеченим верствам населення (наприклад, допомога на придбання продуктів харчування чи одягу, поширена в деяких країнах, які не є членами ОЄСР), а також інші соціальні послуги та заходи соціального захисту

З прийняттям у вересні 2012 року в Україні Закону України «Про адміністративні послуги» у містах обласного підпорядкування та районних державних адміністраціях почали з'являтися центри з наданням послуг. Крім того, на сьогоднішній день досі створюються та удосконалюються нові законопроекти, для покращення роботи в утворених центрах.

Зокрема варто наголосити на законопроекті Міністерства юстиції України щодо сфери реєстраційних адміністративно-правових послуг нерухомості та бізнесу, а також окремі паспортні сервіси Державної Міграційної служби [26].

Вивчаючи тему якості надання послуг, в тому числі і соціальних, хочу навести дослідження соціолога Ірини Бекешкіної, про те що «кількість громадян України, які зверталися та звертаються за послугами, зростає з кожним роком в порівнянні з попередніми. Навіть частка людей, які позитивно оцінюють рівень отримання послуг у різних державах та муніципальних зарубіжних структурах збільшуються беручи до уваги військовий стан в країні» [11].

Наприклад Німеччина має та витрачає великі кошти на соціальні цілі. Якщо за межу бідності взяти 50 % середнього подушного сімейного доходу, то виявиться, що лише 7,4% сімей, або навіть 8,5 % населення бідні або мають середній статок. Це один із найкращих показників у країнах [12]. Доходи в представленій країні перерозподіляються головним чином по горизонталі в межах професійних груп, переважно від економічно активного населення до пенсіонерів, які всі потребують стороннього догляду та допомоги.

Німеччина належить до країн, де відбувається розшарування робітничого класу на привілейовану більшість, яка є ядром ринку праці, і маргілізованим прошарком соціальних послуг. У гіршому становищі опиняються безробітні та їх сім'ї, люди, які не зайняті на постійній основі або ті, які отримують низьку заробітню платню, пенсіонери та вдови з недостатнім страховим стажем, одинокі матері, особи без певних занять та

бездомні. Їх всіх, як і в нашій країні підтримує держава через систему адресної соціальної допомоги [4].

Межа бідності визначається відповідно до законодавчо встановленої вартості життя, за допомогою якого не принижує достатній спосіб людської гідності. Жінки, які перебувають у невідгідному становищі в системі соціального захисту ФРН, мають право отримувати менші виплати по соціальному страхуванню, розраховуючи на отримання іншої соціальної послуги. Більшість з них, хто звертається по допомогу є літні або самотні жінки з дітьми. Тому аналізуючи надання побудови соціальних послуг в Німеччині, можна сказати що «вони засновані та розвинені на безперешкодне збереження стимулу до праці, з чого і можливо отримати допомогу» [5].

Крім того, стрижнем системи соціального забезпечення у Німеччині є обов'язкове соціальне страхування. Фінансовою основою є фонди соціального страхування. Внески фінансуються наполовину самими застрахованими особами та наполовину роботодавцями. Варто відмітити що внесків, що вносяться громадянами, не вистачає на погашення витрат на виплати, у зв'язку з чим держава бере активну участь у поповненні фондів соціального страхування.

Як й інші виплати страхової компанії, виплата пенсії можлива лише за виконання певних умов. Пенсію за віком отримує лише той, хто досяг пенсійного віку та має достатній страховий стаж. Також німецькій пенсійній системі властивий недержавний характер. Це було б винятковою ознакою даної моделі, якщо би такі недержавні фонди за їх юридичним характером не мали рядом повноважень державних органів, а їх дії, а також дії державних установ, які не були адміністративними актами.

Стосовно соціальної політики та надання послуг в США тут переваг є більше так, як відображаються вони на особистих зусиллях кожної особи, щодо забезпечення свого добробуту. Починаючи з далеких років, коли тільки все будувалося та формувалося, а приблизно це 1930-1940 р.р. США

розвивали власний тип соціального захисту, не менш значущий, ніж у інших західних країнах. Нині його елементи «ефективно застосовуються, як в європейських, так і в нашій країні, що є гарним підґрунтям для подальшого розвитку та удосконалення» [51].

Найхарактернішою особливістю надання соціальних послуг в США є надзвичайно широка різноманітність місцевих норм і правил за відсутності загальнодержавних консенсусів, а також різка відмінність у трактуванні тих, хто через соціальне адміністрування, має право на різні привілеї у виплатах, допомогах та інтегруваннях приватних благодійних і комерційних інтересів.

Така різноманітність зумовлена особливим характером державного апарату, класовою структурою і капіталом США. Приватні добровільні агенції, організовані за етнічними, релігійними принципами або за місцем проживання, відіграють домінуючу роль. Зазвичай, вони тісно співпрацюють з владою. Так, однією з важливих допомог для бідних людей є в Америці програма під назвою «Допомога сім'ям з неповнолітніми дітьми». Її розробили, ще на початку ХХ ст., коли «прогресивні кола розпочинали свої компанії допомог самотнім людям, матерям, за мету якої було поставлено допомогти та запобігти передачі дітей на виховання в інші чужі руки» [19].

Такий закон зобов'язав штати про соціальний захист та надання соціальних послуг в 1935 році забезпечувати цю допомогу за участі федеральних субсидій. Вказаній програмі характерні дві особливості, по-перше, кожен із штатів має розробити власну програму щодо врахування місцевих особливостей, що зумовлюватиме значну диференціацію розмірів допомоги та умов її надання, по-друге, сім'ї з двома батьками ніколи не матимуть прав на цю допомогу. Остання обставина відіграє головну роль у заохоченні людей до пошуку будь-якої, навіть низькооплачуваної роботи. Проте диверсифікація такої програми від штату до штату з часом «призводила до аномальних розбіжностей у розмірі та виді допомоги» [14].

Сполучені Штати Америки – це єдина капіталістична країна, яка не забезпечує допомогою на дітей на відпустки, чи по вагітності на національному рівні. У цій країні витрачаються шалені кошти на перевірку засобів існування, майже 20% загальної вартості програм витрачається на різні види допомог. Мінімізувати видатки адресування намагаються шляхом комп'ютеризації і створення потужних банків та даних про населення та майно. Тому працівники соціальної сфери та служб не призначають допомогу, якщо виявиться, що родина має дорогий автомобіль або розкішне житло у власності. Прохачеві спочатку запропонують реалізуватися самому, перебратися до скромнішого житла, а якщо вже тоді не буде засобів на існування, можна звертатися за допомогою. Однак проводячи паралелі з іншими категоріями людей, наприклад пенсійного віку, то вони мають значні пільги: крім медичного обслуговування, що надається всім за програмою державного страхування, пенсіонери мають знижку 50% на проїзд у транспорті. До надання такої соціальної послуги визначається також група одиноких матерів [13].

На сьогодні в США існує понад декілька значних і понад 70 обмежених державних програм різноманітної соціальної допомоги. Головними серед них – це програми забезпечення гарантованого доходу, програми допомоги сім'ям з дітьми (ПФДС), продовольчі програми, програми житлових субсидій і програми медичної допомоги (Медикейд).

Стосовно соціальної допомоги в Швеції, Фінляндії та Норвегії то в цих країнах будь-яку допомогу керують відділи соціального обслуговування при місцевих органах влади. Розміри допомог в тому числі і соціальних визначають на місці, часто вони є лише складовою комплексної допомоги особі чи сім'ї.

Рівень бідності серед бездомних людей та сімей, що складається з осіб працездатного віку становить до 10 %, що є найвищим показником. Серед причин, що змушують людей звертатися по допомогу, соціальні працівники називають безробіття, соматичні та психічні захворювання, алкоголізм і

наркотична залежність. У 80-90-х роках основною проблемою був «пошук рівноваги, з одного боку, між намаганням відвернути людей звертатися по допомогу, розвинути в них прагнення самотужки вирішувати свої проблеми, а з іншого – більш бути ліберальними, з благодійними поглядами, згідно яких людям не можна відмовляти в засобах існування» [20].

В умовах Швеції, де населення має пуританські традиції самообмеження, ідея примусу домогтися самоорганізації й самопомоги знайшла широку підтримку, як лівих, так і правих сил. Нині функція системи соціальної допомоги в цій країні – спрямована на дисципліну і підтримку найбільш вразливих у різних видах послуг. Молодих людей, викинутих на узбіччя суспільного життя, старших людей, які впродовж тривалого терміну не мають роботи, а також етнічні меншини, хто опинився поза державною системою підтримки.

Шведська система дуже щедра щодо надання різних видів соціальних послуг, наприклад у зв'язку з хворобою чи доглядом за дитиною. Жінки можуть використовувати «можливість брати відпустки вдвічі-втричі частіше ніж чоловіки, і їх пакет соціальних послуг більш широкий з різницею від чоловіків» [27]. Крім того, шведська модель включає гарантоване державне соціальне забезпечення, фактично незалежне від соціально-економічного статусу людини, через прогресивну систему оподаткування. Вона була «націлена на далекосяжну трансформацію відносин власності, на економічну демократію і, нарівні з політичною та соціальною демократією, побудова нового суспільства у рамках соціально реформованого капіталізму» [27]. Економічна ефективність та конкурентоспроможність на світовому ринку створюють всі необхідні умови для реалізації соціальних програм. У шведській моделі простежується взаємозв'язок і раціональне порівняння понять політика та ринок, причому соціальна політика є засобом ослаблення соціальної нерівності громадян.

У Франції соціальні послуги надаються за певними напрямками представленими:

- сферою охорони здоров'я (охорони здоров'я матері й дитини, службою допомоги в хатній роботі, установами для людей з обмеженими можливостями);
- сферою освіти (соціального забезпечення в школах: сестрами-доглядальницями та нянями, соціальними працівниками й психологами, соціальними послугами при університетах);
- сферою правосуддя (службою соціальних послуг й установи для правопорушників, ув'язнених та представників їх сімей);
- сферою молоді та спорту (центрами дозвілля, літніми табори відпочинку тощо);
- містобудуванням й муніципалітетами;
- сільськогосподарськими кооперативами;
- трудовою й професійною підготовкою [44].

Можемо стверджувати, що соціальні послуги у Франції інтегровані у багато сфер політики держави. Крім того, соціальні послуги роблять значний внесок у здійснення заходів соціального забезпечення, які проводять міністерство соціальних відносин та солідарності Франції та Міністерство охорони здоров'я у справах сім'ї та інвалідів. Таким чином, більшість програм у сфері соціальних послуг на національному рівні вимагає координації з боку кількох міністерств, а також створення міжміністерських комітетів. На місцевому рівні дії органів самоврядування в регіонах (Regions), департаментах (Départements) та муніципалітетах (комунах – Communes) найчастіше перетинаються та дублюються. Соціальними послугами управляють або надають їм підтримку різні галузі системи соціального забезпечення. Великі підприємства, лікарні та урядові установи (посадові особи) мають соціальні послуги. Важливу роль в надінні соціальних послуг також відіграють приватні (некомерційні) організації. Вони ініціативні, вносять інноваційні ідеї та керують соціальними послугами з фінансовою підтримкою однієї чи кількох перелічених вище організацій. У системи соціальних послуг у Франції довга та складна історія,

яка є переважно продуктом поступової еволюції, ніж результатом здійснення єдиного плану. Однак в останні два десятиліття проводиться політика децентралізації, яка спрямована на спрощення методів роботи та усунення дублювання функцій та способів фінансування.

Отже, незважаючи на істотні відмінності в соціально-економічній та політичній ситуації, загалом система надання соціальних послуг в структурах соціального захисту зарубіжних країн має кілька спільних рис:

- ✓ максимальне використання активних форм соціальної політики, застосування профілактичних форм боротьби з бідністю, які спрямовані на забезпечення продуктивності, створення з соціальними партнерами конкурентоспроможних умов на ринку праці для соціально вразливих груп населення, створення можливостей кожному громадянину бути самозахисним і підготовленим до ймовірних соціальних ризиків;

- ✓ максимальна демократизація системи соціального захисту населення, зниження ролі центральних державних структур, перенесення акцентів на регіональні органи влади, інститути соціального партнерства, серед яких значна роль припадає недержавних організацій у вирішенні різних соціальних програм;

- ✓ інтеграція, оптимальне поєднання та застосування в системі соціального захисту населення підходів до надання соціальних послуг, механізмів соціальної допомоги та соціальної підтримки, роботи з маргінальними групами населення [31].

Механізм особливостей СЗН спрямований в зарубіжних країнах не на окрему групу населення з певними обмеженнями, а на всі категорії що враховують сукупність всіх суспільних інтересів. Тому реальність прийнятих систем соціального захисту, має бути прийнятною соціальною програмою, що передуює різним розробкам проектів фінансового, матеріального, організаційного та навіть кадрового забезпечення. Широке застосування програмно-цільових підходів при розробці й реалізації

конкретних соціальних програм передують гнучке співвідношення адресності та безадресної категорії в окремих соціальних підгрупах соціальних послуг.

Таким чином, основу сучасних систем державного соціального захисту, які є ядром державної соціальної політики в зарубіжних країнах, становлять два базові інститути: соціальне страхування та державне соціальне забезпечення. З їхньою допомогою формуються дуже великі фінансові ресурси, які досягають 30 і більше відсотків ВВП. При цьому частку соціального страхування в більшості країн ЄС (Німеччина, Франція, Бельгія, Італія) припадає приблизно 60-70% всіх витрат на цілі соціального захисту. У Скандинавських країнах та Великобританії державне бюджетне фінансування систем соціальної підтримки населення та витрати на соціальне страхування приблизно рівні. Основні тенденції, що є властивими адміністративно-правовому регулюванню соціального обслуговування більшості зарубіжних країн, представлені:

- постійним розширенням спектру соціальних послуг;
- приділенням особливо важливої уваги рівню та якості соціального обслуговування дітей, особливо дітей-інвалідів і дітей, котрі позбавлені батьківського піклування;
- звільненням центральних державних органів від більшості соціальних функцій та їхнє перенесення на місцеві органи самоврядування;
- активною взаємодією з громадськими організаціями;
- рівним розвитком суб'єктів надання соціальних послуг різних форм власності;
- посиленням гарантування прав громадян у сфері соціального обслуговування з боку держави, зокрема, шляхом здійснення контрольної діяльності.

Наголосимо, що наявний зарубіжний досвід таких країн, як Франція, Німеччина, Великобританія, Італія та США є переконливим свідченням того, що соціальна сфера – це один із найпріоритетних напрямів сучасної державної політики, важливий прояв якої уособлюється у наданні сім'ям

(особам), котрі опинилися або перебувають у складних життєвих обставинах, цілому ряді соціальних послуг. Вважаємо, що можливості подальшого вдосконалення інституту соціальних послуг в нашій державі, в першу чергу, варто пов'язувати з відповідним відпрацюванням дієвих та ефективних механізмів надання соціальних послуг з урахуванням особливостей суб'єктів їх отримання. Необхідно вдосконалювати механізми здійснення соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах.

РОЗДІЛ 2

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правове забезпечення соціальних послуг

На сьогодні базові засади соціального захисту населення регламентуються нормами Конституції України [37], Закону України «Про соціальні послуги» [36], Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [41], Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [44], Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [40], тощо. Крім того, значний внесок до системи регламентації надання соціальних послуг здійснено відповідно до норм Постанови Кабінету Міністрів України № 429 від 01.06.2020 р. «Про затвердження Порядку установаження диференційованої плати за надання соціальних послуг» [55], Наказу Міністерства соціальної політики України № 429 від 23.06.2020 р. «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг» [37] та інші (рис. 2.1). Правову основу соціального захисту населення закріплено в першу чергу нормами Основного Закону нашої держави – Конституції України. Згідно статті 1 Конституції Україна є суверенною й незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Соціальна держава – є «новим етапом у розвитку держави, котрий став можливим за наявності в держави відповідних та достатніх ресурсів, аби забезпечити реальну відповідальність за долю суспільства, кожного громадянина» [23]. Соціальна держава являє собою тип такої держави, яка «прагне створити кожному громадянину максимально сприятливі умови існування, реалізація своїх індивідуальних талантів і здібностей, а також забезпечення високого рівня соціальної захищеності» [25]. Варто наголосити, що однією з функцій держави, є недопущення

зростання соціальної напруги з приводу майнової нерівності, та передбачення й фінансування негативних проявів ринку громадян до якого можна віднести:

- безробіття;
- втрата працездатності;
- інвалідність;
- малозабезпеченість;
- одинака мати;
- особа, яка потерпіла від домашнього насильства;
- особа, яка була задіяна в торгівлі людьми.

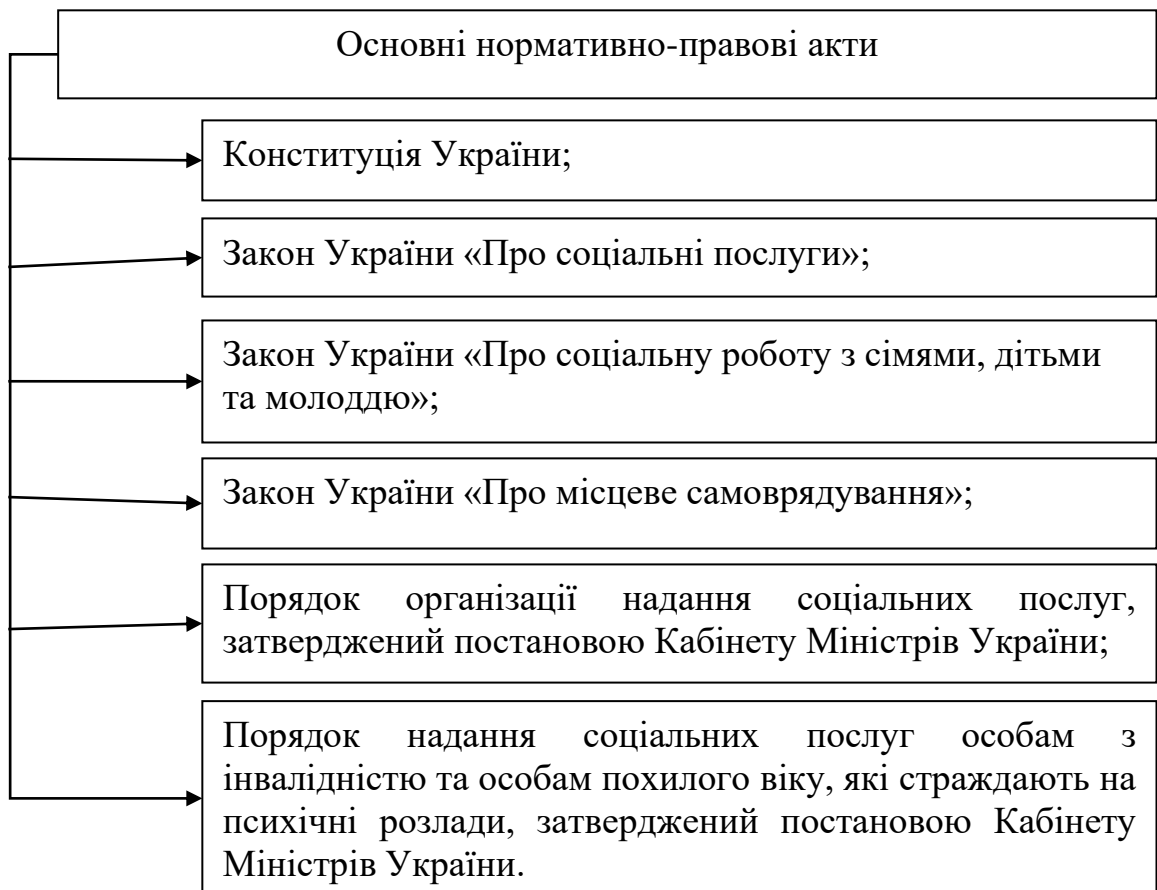

Рис. 2.1. Основні нормативно-правові акти, які регулюють питання організації надання соціальних послуг

І тому, наша держава прагне на основі, вже створеного та закріпленого на законодавчій системі правових, організаційних та інших державних

заходів і недержавних установ впливати та сприяти підтримці в соціальній стабільності суспільства, надання різних видів послуг, в тому числі й соціальних, на умовах зростання добробуту населення, полегшення життя та забезпечення належного рівня та якості.

Виходячи з вищезазначеного, всі ми люди, і у будь-якої людини або родини можуть трапитися прикрі обставини, які погіршуватимуть якість життя, позбавлятимуть здоров'я, заважатимуть нормальному розвитку та діяльності. Часто їх не вдається самостійно подолати, оскільки «вказані обставини можуть бути зумовленими такими чинниками, як: наявність невиліковної хвороби, інвалідності, безробіття, похилого віку або шкоди, завданої конфліктом і тимчасовою окупацією» [1].

В нормах вітчизняного законодавства вказане отримало назву складних життєвих обставин або можна це ще назвати, соціальними послугами – тобто це «дії, які спрямовані на подолання таких складних життєвих обставин іншими словами соціальна підтримка, мінімізація їх наслідків, а також соціальне обслуговування та дії, які спрямовані на профілактику та вирішення проблеми» [5].

Тому варто почати з головного питання хто ж має право на соціальні послуги та хто їх надає? Право отримати відповідні соціальні послуги мають особи й сім'ї, в тому числі вітчизняні громадяни, іноземці, особи без громадянства, біженці й особи, котрі потребують додаткового чи тимчасового захисту, які потрапили в складні життєві обставини чи мають найвищий ризик потрапляння в них, тобто категорія людей що є вразливими.

Надавачі соціальних послуг представлені: юридичними та фізичними особами, фізичними особами-підприємцями, які відповідають чітким встановленим критеріям, визначеними Кабінетом Міністрів України, та включеними до Реєстру надавачів й отримувачів соціальних послуг.

Так, як з 1 січня 2019 року до число надавачів соціальних послуг занесено також представників не лише державних чи комунальних установ

й закладів, а також й недержавних – наприклад, громадських чи благодійних організацій. За умови належного правового та прозорого регулювання таке нововведення починаючи з 2019 року сприяло демонополізації вітчизняного ринку соціальних послуг. Так, норми відповідного Закону передбачають створення Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг, в якості «автоматизованої системи для інформації щодо надавачів та отримувачів соціальних послуг, здійснення обліку й координації діяльності у вказаній сфері» [26] (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Особливості нормативно-правового забезпечення соціальних послуг

Держателем реєстру є МСПУ. Впродовж такого запровадження та розвитку починаючи з 2019 року пішло запровадження такого реєстру, де підвищилась доступність соціальних послуг для отримувача, що сприяло

розвитку гаранту держави на принципах, за яким необхідна послуга слідує за отримувачем, а не навпаки.

Надання та отримання соціальних послуг не можливе без соціального захисту населення – тому що, це багатогранна система взаємопов'язаних з усіма законодавчими і виконавчими рішеннями різних типів та рівнів економічних, правових, соціальних гарантій реалізації, що відповідає найважливішим соціальним правам кожного члена нашого суспільства незалежно від його місця проживання, працездатності, статі та віку. Тому, в широкому сенсі надання соціальних послуг ґрунтується, на таких основних засадах, що регламентуються Законом України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 № 966-IV [30] (рис. 2.3).

Основними засадами надання соціальних послуг є:

1. Сприяння особам, що перебувають у СЖО, які вони не в змозі вирішити та подолати за допомогою наявних засобів і можливостей;
2. Попередження виникнення СЖО;
3. Створення умов для самостійного розв'язання життєвих обставин, що виникають.

Зробивши аналіз основним засадам надання соціальних послуг, неможливо не сказати про основні принципи:

1. Адресність та індивідуальний підхід;
2. Доступність та відкритість;
3. Добровільність вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг;
4. Гуманність;
5. Комплексність;
6. Максимальна ефективність використання бюджетних коштів та позабюджетних коштів суб'єктами, що надають соціальні послуги;
7. Законність;
8. Соціальна справедливість;

9. Забезпечення конфіденційності суб'єктами, що надають соціальні послуги [абз. 10 ст. 3 в редакції Закону №4523-VI від 15.03.2012];

10. Дотримання суб'єктами, що надають соціальні послуги, всіх державних стандартів та етичних норм і правил.

Рис. 2.3. Проектні положення Закону України «Про соціальні послуги»

Стосовно подальшого вивчення нормативно-правової частини надання соціальних послуг, хочеться сказати про їх види та форми надання. До основних форм надання соціальних послуг варто віднести матеріальну допомогу та соціальне обслуговування. Матеріальну допомога надають особам, що знаходяться у СЖО, здебільшого саме «у вигляді грошової чи натуральної допомоги: продукти харчування, засоби гігієни, засоби догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, а також палива та технічних допоміжних засобів реабілітації» [28].

Що ж стосується матеріальної допомоги, тут хочу зупинитися більш детально, та на власному досвіді розповісти, так як в нашій Миколаївській області, існує така матеріальна допомога під назвою «Турбота».

Турбота щодо людей, котрі перебувають у складних життєвих обставинах, – є одним із основних напрямів соціальної політики сучасної держави, а за сучасних та особливих економічних умовах вона набуває особливого значення.

Головним спрямуванням соціальної політики – є створення комплексу правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, основна мета яких – поліпшити або відтворити життєдіяльність, соціальну адаптацію, повернення до повноцінного життя осіб, котрі потребують соціальної допомоги і послуг.

Комплексна програма соціального захисту населення «Турбота» на період до 2023 року була розроблена відповідно до положень та норм представлених в нормах:

1. Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»,
2. «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»,
3. «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист»,
4. «Про жертви нацистських переслідувань»,
5. «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»,
6. «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей»,
7. «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»,
8. «Про соціальні послуги», Закону України,

9. «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції», та відповідно до інших нормативно-правових актів.

Програма була розроблена на підставі пропозицій і зауважень відповідних структурних підрозділів обласних державних адміністрацій, територіальних підрозділів міністерств, інших установ та підприємств, обласних громадських організацій, діяльність котрих спрямовано на підвищення рівня та якості соціального захисту малозабезпечених верств населення.

Що стосується соціального обслуговування, то здійснюється воно на підставах щодо:

- місця проживання особи (вдома);
- місця проживання (перебування) дитини у сім'ях громадян, котрі відповідно до складеного договору здійснюють надання послуг щодо утримання й виховання дитини;
- стаціонарних інтернатних установ і закладів;
- реабілітаційних установ і закладів;
- установ і закладів денного перебування;
- установ і закладів тимчасового чи постійного проживання;
- територіальних центрів надання соціальних послуг;
- інших закладів соціальної підтримки.

Окрім, соціального обслуговування та надання матеріальної допомоги можуть надаватися такі види соціальних послуг як:

1) Соціально-побутові послуги – є таким видом послуг, де здійснюється фокусування забезпечення відповідними та необхідними продуктами харчування, м'якими та твердими інвентарями, гарячим харчуванням, транспортними послугами для інвалідів, засобами малої механізації, здійсненням соціально-побутового патронажу, соціально-побудової адаптації, виклику лікаря, придбання й доставка медикаментів.

2) Психологічні послуги – є послугами щодо надання відповідних консультацій щодо нагальних питань психічного здоров'я й покращення

взаємовідносин з оточуючим соціальним середовищем, відповідним застосуванням психодіагностики, що спрямована на вивчення соціально-психологічних характеристик, з метою здійснення психологічної корекції чи реабілітації, а також наданням методичних порад.

3) Соціально-педагогічні послуги – виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у СЖО, організація індивідуального навчального плану, виховного та корекційного процесу дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій та заінтересованих осіб.

4) Соціально-медичні послуги – є здійсненням відповідним консультацій щодо запобігання виникненню й розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримки й охорони її здоров'я, здійснень профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, праце терапії тощо.

5) Соціально-економічні послуги – це задоволення відповідних матеріальних інтересів та потреб осіб, які перебувають у СЖО, що реалізується за допомогою форми надання натуральної або грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразової компенсації.

6) Юридичні послуги – є наданням відповідних консультацій щодо питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у СЖО, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи.

7) Інформаційні послуги – надання інформації, необхідної для вирішення СЖО, розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань, поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, а також формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем.

8) Послуги з працевлаштування – пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальному супроводженні працевлаштованої людини [28].

Перелік й порядок надання соціальних послуг відповідно до видів загального обов'язкового державного соціального страхування регулюється законодавством щодо загальнообов'язкового державного соціального страхування (рис. 2.4).

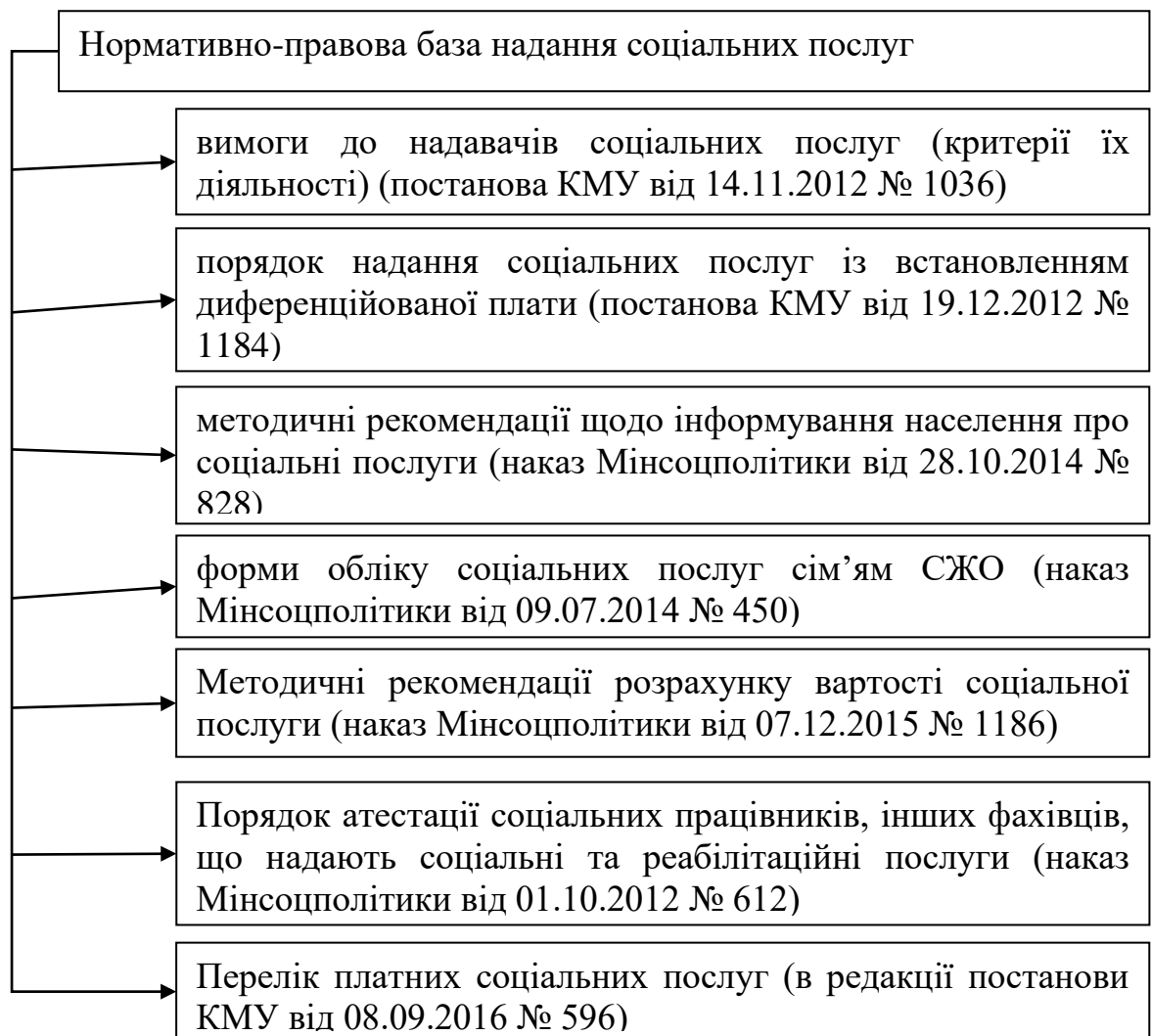

Рис. 2.4. Нормативно-правова база надання соціальних послуг

Таким чином, наявні тривалі процеси реформування системи соціальних послуг, що функціонує в нашій державі, все ще потребує здійснення ґрунтовного вивчення та переосмислення, ґрунтуючись на

наявних, кращих європейських тенденціях розвитку соціального забезпечення та соціальних послуг, а також чіткого правового врегулювання соціального замовлення сфери соціальних послуг із відповідним врахуванням вимог сьогодення. Прийняття Закону «Про соціальне замовлення у сфері надання соціальних послуг» дозволить досить чітко визначати правові, організаційні й фінансові засади соціального замовлення, спрямованого на забезпечення й покращення умов життєдіяльності вразливих верств населення, що опинилися у складних життєвих обставинах, а також порядок формування, конкурсного розміщення та виконання на контрактній основі загальнодержавних та місцевих соціальних замовлень юридичними та фізичними особами.

2.2. Особливості функціонування механізму надання соціальних послуг в Україні.

Процеси глобалізації сучасної світової економіки породжують появу нових закономірностей та змінюють рівні відповідальності щодо місцевого розвитку. Процеси глобалізація світової економіки призводять до подальшого посилення ролі громади в економічному розвитку локальних територій і країни. Наше суспільство вже усвідомлює, що «розвиток держави повною мірою залежить від можливості та зацікавленості громад займатися місцевим розвитком» [24].

Завершення процесу децентралізації та реформи самоврядування, практично реалізує принцип повсюдності місцевого самоврядування, що покладе на лідерів громад та інший рівень відповідальності за розвиток.

Об'єднання територіальних громад (далі – ОТГ) спрямовано на покращення соціально-економічної системи та підвищення рівня життя населення, що є одним з найбільш пріоритетних напрямів державної

політики. Територіальні громади з початку реформи «перетворились із об'єкта управління на суб'єкт управління і самостійно забезпечують свою спроможність» [32].

Територіальні громади несуть відповідальність за своє планування свій розвиток, та за своє економічне майбутнє і добробут. Місцеві влади з початком реформи розуміють «особливості сучасного розвитку, володіють необхідними знаннями, інформацією, навичками та досвідом, що в подальшому забезпечують більшу конкурентоспроможність для своїх громад» [38]. Виходячи з цього, територіальна громада формується стратегію свого розвитку. Власна стратегія розвитку допомагає громаді зрозуміти увесь потенціал і правильно оцінити свої можливості, а головне – «зрозуміти, яким саме шляхом громада повинна рухатися далі, аби досягти успіху» [24].

Територіальна громада – це складна соціальна система, що складається з різних підсистем та багатогранне суспільне явище, що перебуває у постійній динаміці. Очевидно, що стан територіальної громади ніколи не буває статичним, він завжди знаходиться у процесі розвитку. Розвиток може здаватись неконкретним, філософським поняттям. Проте ми оперуємо ним майже щодня, – коли хочемо, щоб наша країна розвивалась так або інакше, коли нарікаємо, що щось недорозвинене, коли кажемо про те, що «щось розвинулось так або не так, коли думаємо про зростання сімейних доходів і розвиток дітей» [24].

Особливостями функціонування механізму є і економічний розвиток, який завжди навколо нас і ми знаходимось прямо в його центрі. Розвиток, як на місцевому, так і на загальнодержавному рівні – одне з найважливіших понять економічної науки. У літературі нерідко використовують термін «соціально-економічний розвиток», підкреслюючи тим самим тісний зв'язок між рівнем економічного розвитку і вирішенням соціальних проблем країни.

Тому соціально-економічний розвиток – є «складним суперечливим процесом, у якому відбувається взаємодія позитивних і негативних

факторів, а періоди прогресу змінюють періоди регресу: прояви політичних і військових потрясінь, соціальних конфліктів, екологічних катастроф можуть призупиняти розвиток економіки будь-якої країни, відкинути її на декілька десятиліть назад, а інколи взагалі призвести і до остаточної загибелі» [38].

До початку реформи та періоду децентралізації існувало 3 механізми з надання соціальних послуг, пропоную зупинитися та ознайомитися з кожним із механізмів більш детально [24] (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Схема системи надання соціальних послуг як об'єкту державного управління за К. Дубич

До першого механізму можна віднести стаціонарний догляд. Даний догляд – це соціальна послуга. Її надають людям, які не можуть самі про себе подбати. Наприклад, людям з інвалідністю або літнім людям. Такий догляд базується на складання індивідуального плану, так як саме індивідуальний план є основою для надання соціальної послуги на визначенні ступеня індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги.

Індивідуальний план складається та узгоджується з кожним отримувачем соціальної послуги або з його законним представником протягом 3 робочих днів з дня визначення ступеня соціальної послуги. Але важливу роль також відіграє визначення ступеня індивідуальної потреби.

Саме визначення ступеня індивідуальної потреби отримувача соціальної послуги організовується суб'єктом, що надає соціальну послугу, та здійснюється фахівцем у сфері надання соціальних послуг, медичними працівниками або членами мультидисциплінарної команди за потребами. Також ступінь індивідуальних потреб отримувача визначається:

1. Для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю з фізичними або сенсорними порушеннями;
2. Для осіб з інвалідністю з інтелектуальними порушеннями;
3. Для осіб з психічними розладами та розладами поведінки.

Що ж стосується другого механізму то це – надомне обслуговування. Кожен підопічний який потребує надомного обслуговування має право отримувати даний вид соціальної послуги два або три рази на тиждень, згідно медичного висновку. Представлений вид послуги надається згідно Державного стандарту, що «забезпечує можливість адресніше врахувати потреби кожного підопічного та підвищити таким чином ефективність надання такої послуги» [24].

Увесь спектр соціальних послуг за надомним обслуговуванням регулюється законодавством. Найбільшим попитом користується «послуги по веденню домашнього господарства, прибирання в житлових

приміщеннях, доставка продуктів і медикаментів, а також прання, приготування їжі, допомога на присадибній ділянці» [38].

З метою покращення якості обслуговування незахищених верст населення, також надаються послуги на соціально-побутовому рівні, наприклад: прання білизни, перукарські, санітарно-гігієнічні та швейні послуги. Соціальна допомога по догляду вдома «надається самотніми громадянам безкоштовно, самотнім громадянам (діти яких з різних причин не можуть за ними доглядати) – за плату» [42].

І третій механізм це університет третього віку. Це благодійний навчально-соціальний проект, мета якого – надавати людям у віці 60+ безбар'єрний доступ до освіти та навчання з різними категоріями такими як: пенсійний вік, передпенсійний та людей із інвалідністю, що об'єднує осіб у групи відповідно до інтересів та дає можливість поділитися власним досвідом, знаннями та вміннями. Але з часом, всіх вищезазначених механізм ставало мало і наша держава не стоїть на місці, а навпаки розвивається та прагне кращого для своїх громадян [41].

В Україні процес децентралізації розпочато в 2014 році з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014р.), законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014 р.), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015 р.) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації [24].

Цей процес дозволив формувати відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування значний дієвий і спроможний інститут місцевого самоврядування на базовому рівні – ОТГ.

В нашій Миколаївській області в заключному етапі створено за допомогою реформи та децентралізації 52 територіальні громади, з них налічується 4 райони, які я хочу продемонструвати вам нижче в таблиця 2.1.

З початку свого заснування кожна територіальна громада, має свій стратегічний план по розвитку. Будь-яка громада займається своїм чітким

направленням, за своєю специфікою та сферою, що має на основі свій стратегічний план, але в кожній громаді надаються соціальні послуги та існують центри з надання соціальних послуг, що є дуже важливим в нас час [42]. На даний час перелік надання та видів соціальних послуг розширився, тому пропонує більш детально зупинитися та ознайомитися з кожним видом та підкатегорією соціальних послуг.

Таблиця 2.1

Райони територіальних громад Миколаївської області

Район	Кількість територіальних громад	Кількість населених пунктів	Площа територіальної громади, км²	Чисельність населення громади
Баштанський район	12	279	6706,4	138523
Вознесенський район	13	253	6152,7	180479
Миколаївський район	19	238	7689,9	651193
Первомайський район	8	141	3792,5	149667

Інформування – зазначена послуга полягає у наданні інформації з питань СЗН, у тому числі переліку адрес надавачів соціальних послуг, умов їх отримання, тарифів на платні соціальні послуги, а також «надання інформації щодо отримання медичної, правової допомоги, адміністративних послуг та інших видів допомог» [15].

Консультування – комплекс заходів, що «здійснюється протягом строку, необхідного для виходу зі СЖО та адаптації особи, сім'ї до нових умов соціального середовища, спрямованих на усунення обмежень життєдіяльності, підтримки соціальної незалежності, збереження та продовження соціальної активності» [15].

Консультативно кризовий телефон – це «консультування з використанням засобів зв'язку, психологічна підтримка та кризові втручання професійних психологів, соціальних працівників та інших фахівців для допомоги у кризовій ситуації, з можливістю надання індивідуальних консультацій» [15].

Посередництво – це допомога у врегулюванні конфліктів, ведення переговорів та опрацювання шляхів і умов розв'язання проблеми.

Представництво інтересів – «ведення переговорів від імені отримувача соціальних послуг за його дорученням, також допомога в оформленні чи відновленні документів, сприяння в реєстрації місця проживання або перебування, допомога у розшуку рідних і близьких людей, відновлення родинних та соціальних зв'язків» [15].

Надання притулку – це «надання ліжко-місць з комунально-побутовими послугами, забезпечення твердим, м'яким інвентарем, одягом, взяттям, харчуванням. Створення умов здійснення санітарно-гігієнічних заходів, організація збереження особистих речей, допомога в організації взаємодії з іншими фахівцями та службами» [15].

Нічний притулок – це забезпечення проживання в нічний час доби, одноразовим харчуванням, засобами особистої гігієни та створення умов для дотримання особистої гігієни.

Короткотермінове проживання – це «забезпечення тимчасового проживання, соціальний супровід та допомога пошуку постійного місця проживання для осіб та сімей» [15].

Далі пропоную також ознайомитися з підкатегорією соціальних послуг таких як соціальний супровід. До цієї підкатегорії можна віднести:

Соціальний супровід сімей/ осіб, які перебувають у СЖО – це «консультування, регулярні зустрічі чи відвідування отримувача соціальної послуги з метою моніторингу виконання завдань, спрямованих на розв'язання СЖО отримувача соціальної послуги, а також допомога в усвідомленні значення дій розвитку та вміння керувати ними» [15].

Соціальний супровід сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування – це «допомога у створенні та підтримці позитивного соціально-психологічного клімату родини, адаптація дитини в нових умовах, створення належних умов для забезпечення індивідуальних потреб дитини, позбавленої батьківського піклування, у розвитку та вихованні. Також підлягає захист майнових, житлових та інших прав дитини, сприяння її навчанню та розвитку» [15].

Соціальний супровід при працевлаштуванні на робочому місці – тут підлягають «регулярні зустрічі з отримувачем послуги, сприяння працевлаштуванню через допомогу у пошуку роботи або підготовці до роботи. Сприяння адаптації особи до виконання робочих функцій пристосуванні робочого місця для особи з інвалідністю» [15].

Екстрене / кризове втручання – є «першою психологічною допомогою, консультуванням, інформуванням і представництвом інтересів, а також допомогою щодо організації отримання безоплатної правової невідкладної медичної допомоги» [15].

Соціальна адаптація – є «навчанням, формуванням та розвитком відповідних та необхідних соціальних навичок, вмінь, соціальної компетентності, корекції психологічного стану й поведінки особи отримувача соціальних послуг» [15].

Соціально-трудова адаптація – є «формуванням і розвитком відповідних соціально-комунікативних, фізично-когнітивних, соціально-трудова навичок, вмінь в тому числі самообслуговування соціальної компетентності» [15].

Соціальна інтеграція та реінтеграція – тут «пропонується допомога в оформленні документів будь-якого типу. Крім того сприяння в отриманні допомоги з перекладом, вивченням державної мови, та сприяння у встановленні зв'язки із національно-культурними організаціями» [15].

Що стосується підкатегорії догляд то сюди можна віднести:

Догляд вдома – допомога в самообслуговуванні, пересуванні в побутових умовах, веденні домашнього господарства, організація взаємодії з іншими фахівцями та службами, також навчання навичками самообслуговування та допомога в забезпеченні технічними засобами реабілітації.

Догляд стаціонарний – створення умов для «проживання та забезпечення харчуванням, твердим та м'яким інвентарем, допомога в самообслуговуванні, забезпечення технічними засобами реабілітації (далі – ТЗР), навчання навичками користування ними, організація розпорядку дня та зайнятості» [15].

Денний догляд – це «забезпечення умов для денного перебування та забезпечення всім необхідним, надання реабілітаційних послуг, соціально-трудова адаптація, організація денної зайнятості» [15].

Денний догляд дітей з інвалідністю – є соціальною реабілітацією, організацією дозвілля та участі отримувачів та членів їх сімей, сімей їх родичів щодо вирішення конкретних соціальних проблемах, догляду й навчання осіб.

Паліативний догляд – є «допомогою щодо вирішення питань отримання знеболювання наркотичних речовин й втручання медичної допомоги, налагодження контактів із релігійними установами, сприяння розміщення у хоспісах та створення умов для проживання. Догляд та спостереження за станом здоров'я надання медичних послуг» [15].

Персональний асистент – це «допомога та догляд, що супроводжується фізичним супроводом, для забезпечення самостійності та інтеграції у суспільстві. Сприяння реалізації прав у сферах СЗН, зайнятості, охорони здоров'я, освіти і науки» [15].

Стосовно підкатегорії соціальної реабілітації, яка також підлягає наданню соціальних послуг, вона містить в собі:

Соціальну реабілітацію осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями – це навчання та формування, розвиток та підтримка

соціально-побутових навичок, комунікація, допомога у забезпеченні ТЗР, спортивно-оздоровча, технічна та художня діяльність з трудовою адаптацією.

Соціально-психологічну реабілітацію – що має «короткотермінове проживання, проведення психологічного консультування та психолого-педагогічної корекції, сприяння в отриманні освітніх послугах, здійснення трудової адаптації, що містить в собі консультування, представництво інтересів, розвиток соціальних навичок» [15].

Соціально-психологічну реабілітацію осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин – короткотермінове проживання, надання допомоги в отриманні безоплатної правової допомоги, представництво інтересів, формування та розвиток соціальних навичок, консультування, надання психологічної допомоги.

Соціально-психологічну реабілітацію осіб із ігровою залежністю – «підлягає консультування, психологічна допомога, підтримка та діагностика реабілітації, надання допомоги в отриманні безоплатної правової допомоги» [15]. Що стосується підкатегорії тимчасового відпочинку для осіб, які здійснюють догляд за дітьми чи особами з інвалідністю то вони містять в собі:

Тимчасовий відпочинок для батьків та осіб, які їх замінюють, що здійснюють догляд за дітьми з інвалідністю – це забезпечення тимчасового догляду та виховання дитини з інвалідністю за місцем її проживання або перебування в сім'ї патронатного вихователя.

Тимчасовий відпочинок для осіб, котрі здійснюють відповідний догляд за особами з інвалідністю, особам, котрі мають невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування – є «забезпеченням відповідного тимчасового догляду осіб, котрі мають невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування, паліативного догляду, осіб з інвалідністю, на період відсутності осіб, що здійснюють догляд за ними» [15].

Натуральна допомога – це «надання продуктів харчування, предметів і засобів особистої гігієни, санітарно-гігієнічних засобів та засобів догляду, одяг та взяття» [15].

Супровід під час інклюзивного навчання – є «наданням допомоги щодо пересування, самообслуговування, комунікацій, харчування та орієнтацій в просторі, а також щодо забезпечення належної безпеки дітям під час перебування в закладах дошкільної освіти та загальної середньої освіти» [15].

Фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних з інтелектуальними сенсорами, фізичними, моторними, психічними та поведінковими порушеннями – є «наданням допомоги під час переміщення в громадських місцях та транспорті для відвідування органів державної влади та місцевого самоврядування, установ, організацій» [15].

Переклад жестовою мовою – це переклад, з використанням знакових систем у тому числі з відвідуванням особи з порушенням слуху та мовленням адміністративних, соціальних, медичних, освітніх та інших установ.

Транспортні послуги – це перевезення осіб, з числа маломобільних груп населення з використанням спеціального транспортного засобу.

Таким чином, важливо розуміти особливості функціонування механізму надання соціальних послуг, як вони працюють та куди необхідно звертатися по допомогу для їх отримання. Тому що, у кожній територіальній громаді органи місцевого самоврядування, мають на базі вже розвинуті свої соціальні послуги, що забезпечують їх надання максимально наближено до місця проживання отримувача, що їх потребує.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

3.1. Основні проблеми розвитку та надання соціальних послуг

У зв'язку з трансформацією суспільства, кризовими явищами у політиці, економіці, в соціальній сфері постійно відбувається модернізація управління системою соціального обслуговування на державному, регіональному та муніципальному рівнях, пов'язана, перш за все, з перерозподілом повноважень органів влади та уточненням функціоналу соціальних служб (державних, регіональних та місцевих) у сфері соціального обслуговування та адаптацією соціальних служб до ринкових умов, запровадженням платних послуг та компенсацій (рис. 3.1).

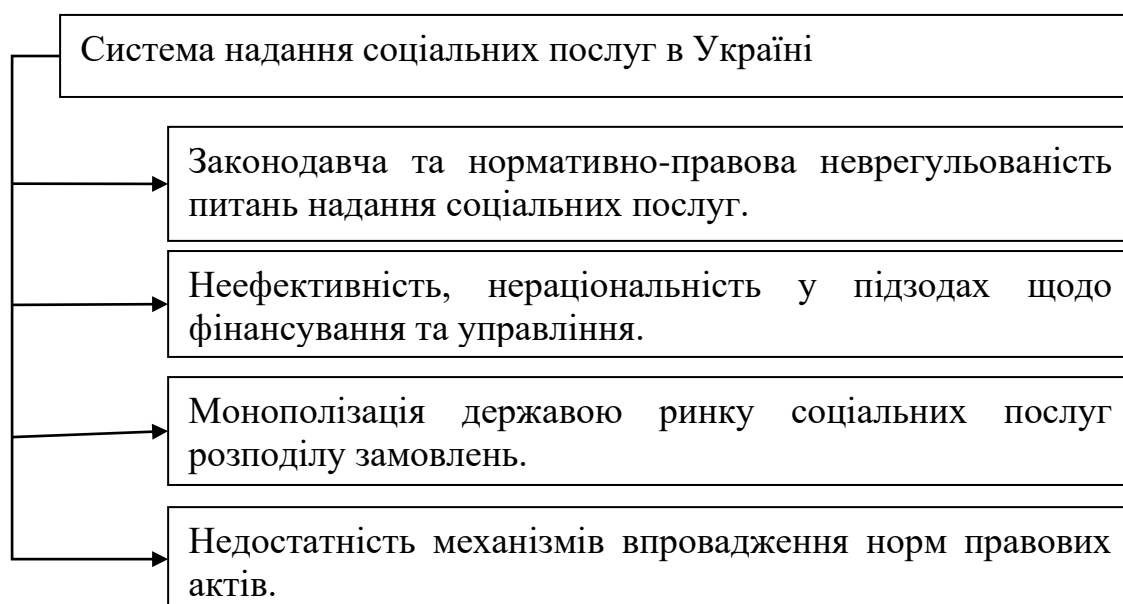

Рис. 3.1. Недоліки функціонування чинної в Україні системи надання населенню соціальних послуг

Останнім часом усе більшої актуальності набуває серед усього переліку державних послуг надання саме соціальних послуг, оскільки через початок війни на Сході, та повномасштабне вторгнення РФ на територію України відбуваються «глобальні та історичні й економічні кризи, старіння та зубожіння населення, збільшення переліку невиліковних хворіб, катастрофи та стихійні лиха тощо» [50].

На фоні всіх цих катаклізм відбувається постійний ріст чисельності громадян, які потребують надання соціальних послуг – це і є однією з основним проблем розвитку надання соціальних послуг на всі категорії людей.

Основними внутрішніми чинниками впливу на якість надання соціальних послуг є:

- наявний кадровий потенціал;
- матеріально-технічна база;
- інформаційне забезпечення та фінансування.

Щоб соціальні послуги приносили максимальну користь громадянам, вони «повинні бути якісними, надаватись вчасно і максимально забезпечувати потреби споживачів цих послуг» [54].

Щоб населення отримувало якісні соціальні послуги, вони перш за все повинні бути доступними для усіх громадян як територіально, фінансово, так і інформаційно. Щоб спостерігався корисний ефект від надання цих послуг, застосовувався індивідуальний підхід, враховується рівень задоволеності отримувачів послуг, та відповідність послуг по потребам отримувачів (табл. 3.1).

На основі проведених багатьох досліджень, вченими було з'ясовано та виокремлено основні проблеми, які зумовлюють низьку якість соціальних послуг таких як:

1. Відсутність ретельного аналізу попиту та пропозицій соціальних послуг на ринку, системи контролю після їх надання конкретній особі, а

також зворотного зв'язку від клієнта у вигляді оцінювання ним якості отриманих послуг;

2. Низький рівень кадрового забезпечення сфери надання соціальних послуг та рівня кваліфікації працівників, що надають послуги, зумовлює низку якість надаваних підприємством послуг;

Таблиця 3.1

Диференціація соціальних послуг залежно від адресата

Категорія населення	Нормативно-правова база
Діти, молодь, сім'я	Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» та підзаконні акти;
Ветерани, пенсіонери	закони України «Про основні засади соціального захисту ветеранівпраці та інших громадян похилого віку», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
Громадяни з особливими потребами	Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»
Соціальні групи «ризик» (бездомні, звільнені змісць позбавлення волі, ВІЛ-інфіковані тощо)	Закон України «Про основи соціального обліку бездомних громадянта безпритульних дітей»

3. Відсутність єдиного підходу щодо фінансування стаціонарних закладів, які надають соціальні послуги в Україні, а також незначні обсяги бюджетного фінансування, недосконалість механізму трансфертів фінансових ресурсів держави на рівень територіальної громади, що зумовлюють невисоку якість соціальних послуг, що надається підприємством;

4. Низький рівень методичного забезпечення процесу надання якісних соціальних послуг для людей із інвалідністю, обумовлений відсутністю державних стандартів якості соціальних послуг [54].

Виходячи з вищезазначених представлених проблем, пропонуємо з кожною розібратися більш детально, наприклад із «метою вирішення першої проблеми необхідно розробити та запровадити періодичну

процедуру проведення моніторингу й оцінювання якості соціальних послуг та встановити індикатори оцінювання, а також відслідковувати зростаючий попит на соціальні послуги, здійснювати аналіз і реагувати на тенденції якісною пропозицією послуг на ринку» [38].

Важливим є отримання зворотного зв'язку й інформації від споживачів послуг після отримання вже соціальної послуги про її якість, обслуговування, вирішення проблеми споживачів тощо. Моніторинг може досліджувати, як окремий вид соціальної послуги, так і підприємство, що надає такий вид послуг, а також бути на місцевому чи державному рівнях.

До оцінювання варто залучати всі сторони цього процесу, оскільки важливою є думка як самих споживачів послуг, так і тих працівників, які надають соціальні послуги, а також залучати експертів та професіоналів.

Через опитування споживачів соціальних послуг можна «простежити попит на певні види послуг, задоволення чи не задоволення наданою послугою чи обслуговуванням та сформулювати напрями для майбутнього розвитку. Здійснювати таке опитування найбільш доцільно через анкетування» [30].

Другу перешкоду, що зумовлює низьку якість наданих послуг, можна вирішити, розробивши та затвердивши програмами підвищення кваліфікації та навчання фахівців соціальної сфери, для цього можна організувати закордонне стажування та навчання на підприємствах аналогічного профілю діяльності, які мають вагомий досвід в даній галузі.

Найоптимальнішим варіантом для цього є Польща, оскільки вони «володіють потужним досвідом реабілітації та забезпечення працею людей із інвалідністю тощо» [6].

Із метою вирішення третьої групи проблем необхідно забезпечити:

- розроблення механізмів закупівлі соціальних послуг у недержавних суб'єктів за рахунок бюджетних коштів;
- аналізування фактичних витрат установ соціального захисту та співвідношення попиту та пропозиції на соціальні послуги;

- використання адресної допомоги та соціальних послуг, які відповідають потребам конкретної людини та сім'ї;
- визначення переліку безоплатного мінімального обсягу соціальних послуг, які можуть гарантуватися.

Шляхом створення механізму залучення зацікавлених осіб, приватних та громадських організацій до «надання якісних соціальних послуг можна збільшити недостатні обсяги бюджетного фінансування цієї сфери та залучити кошти з недержавних джерел фінансування, як один із варіантів запровадження державно-приватного партнерства» [7].

І для вирішення наступної проблеми необхідно:

- на законодавчому рівні розробити та затвердити державні стандарти забезпечення громадян соціальними послугами;
- розробити нормативи вартості соціальних послуг;
- запровадити стандарти якості соціальних послуг на державному рівні;
- запровадити контракт між органами державної та місцевої влади та постачальниками соціальних послуг, який гарантуватиме якісні, кваліфіковані та доступні соціальні послуги.

Доцільно згадати також, що в Європейській практиці надання соціальних послуг для своїх громадян, зокрема на польських підприємствах, оцінювання якості надання цих послуг відбувається постійно і регулярно, але хочу наголосити, що в кожній розвинутій країні надання послуг відбуваються на окремій законодавчо нормативній частині. Кожна країна по-своєму надає та представляє даний вид послуг.

Особливої уваги заслуговує питання фінансування соціальних послуг. Наразі соціальні заклади по всій території України утримуються «за рахунок коштів, які відповідно до Бюджетного кодексу виділяються з місцевих бюджетів на соціальних захист населення та враховуються під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також інших надходжень, у тому числі від

діяльності їх структурних підрозділів, від надання платних соціальних послуг, а також благодійних коштів громадян, підприємств, установ та організацій» [45].

Враховуючи, що соціальні заклади підпорядковуються цілій низці різних міністерств, вони фінансуються з бюджетів різних рівнів, причому схеми фінансування значно відрізняються залежно від того, до системи якого розпорядника бюджетних коштів належить той чи інший заклад.

Крім того, однією з вад системи соціальних послуг є те, що «головна увага традиційно приділяється фінансуванню вже наявних стаціонарних закладів, а не фінансовому забезпеченню конкретної соціальної послуги» [45]. Так, якщо в районі є будинок-інтернат, то місцева влада передбачає в бюджеті кошти на його утримання. Часто при цьому ігноруються альтернативні шляхи надання даної послуги, наприклад, залучення більш широкого кола представників сфери сервісу. Їх послуги, можливо, виявилися б набагато ефективнішими, а ті, кому вони надаються, дістали б «можливість одержувати все необхідне на дому, а не в стаціонарі, тобто далеко від своєї оселі, рідних і знайомих» [45].

У рамках проекту ТАСІС «Посилення регіональних соціальних служб» що було проведено по всій території України, що охопило кожен область було проведено дослідження фінансової системи закладів соціального обслуговування. При проведенні даного проекту у Волинській та Рівненській областях проаналізувавши їх структуру надходжень та видатків інтернатних установ, було з'ясовано, що інтернати фінансуються здебільшого бюджетними коштами та перерахуванням на 75% пенсії підопічних, тоді як інші джерела надходжень (господарська та виробнича діяльність, благодійні внески) не відіграють помітної ролі.

Більшість інтернатів виявляють незначний інтерес до залучення альтернативних джерел фінансування, в основному покладаючись на кошти обласного бюджету. В цілому відзначається дуже слабка роль недержавного фінансування, хоч в деяких закладах є підсобне господарство та благодійні

внески. Незважаючи на те, що переважна більшість установ сфери «отримує кошти відповідно до потреб, відчувається нестача самостійності та зацікавленості установ у ефективному використанні коштів» [44].

Виходячи з проведення даного проекту, є підстави вважати, що кошти розподіляються органами влади між стаціонарними установами без належного аналізу чинників, що визначають потреби цих установ у коштах.

При цьому жодним чином не заохочується підвищення ефективності використання наявних коштів. Інтернати в свою чергу, не мають стимулів до «ефективного використання державних коштів, через що відзначається значна різниця в обсязі послуг, які отримують на одиницю державних коштів клієнти окремих закладів» [46].

Отже, за нинішніх умов спостерігається недостатня ефективність використання державного фінансування, а також недостатня зацікавленість керівників соціальних установ залучати позабюджетні кошти.

Така ситуація вимагає перегляду існуючих механізмів фінансування. Головним напрямком цього вдосконалення має бути «не стільки збільшення обсягів державного фінансування, скільки запровадження для закладів стимулів ефективного використання бюджетних та власних коштів» [48].

Елементом такого механізму може стати підхід до розподілу коштів з обласного бюджету на основі відповідної формули, яку слід розробити та затвердити. Фінансування клієнтів закладів має здійснюватися на рівні, не нижчому за відповідні державні нормативи бюджетного забезпечення. Тобто необхідно здійснити «перехід від фінансування окремих установ чи мережі до фінансування встановленого державою (відповідно до певних стандартів) переліку послуг, який надається клієнтам цих установ» [44].

Одним із напрямів збільшення ефективності системи надання послуг може стати «налагодження співпраці між закладами соціального обслуговування, зокрема стосовно використання людських ресурсів (медичного персоналу, психологів тощо), а також окремих видів

устаткування та обладнання, що дозволить суттєво зекономити бюджетні кошти без втрати якості соціальних послуг» [48].

Таким чином, у вирішенні завдання забезпечити доступність та якість соціальних послуг, включаючи послуги соціального обслуговування, зацікавлена велика кількість громадян, для яких можливість скористатися послугами соціальних служб є життєвою необхідністю. Як показує аналіз проблеми, доступність послуг у сфері соціального обслуговування перешкоджає наступним основним чинникам:

- недостатня інфраструктура установ соціального обслуговування;
- нерівномірний розподіл їхньої мережі у державі та регіонах;
- заявний принцип надання названих послуг дорослої частини населення;
- відсутність повного банку даних про громадян, які потребують послуг соціальних служб;
- низька поінформованість потенційних споживачів соціальних послуг щодо можливості їх отримання.

Можна виділити ряд факторів, що перешкоджають високій якості надання соціальних послуг:

- неможливість здійснити індивідуальний підхід через одночасне проживання великої кількості громадян на території відання однієї установи;
- відсутність установ соціального обслуговування малої місткості (на 10-30 місць), сімейного типу, тимчасового (сезонного) проживання, що дозволить покращити умови життя людей похилого віку та інвалідів;
- відсутність у системі соціального обслуговування служби підвищення кваліфікації персоналу (соціальне обслуговування – єдиний із сегментів соціальної сфери, який не має інститутів або центрів підвищення кваліфікації);
- застосування неефективних, неоптимальних технологій надання соціальних послуг, відсутність комплексного підходу при їх наданні;

- нерівний, а часто такий, що відрізняється в рази, неоптимальний ресурсний потенціал установ соціального обслуговування, а також їхня недостатня орієнтація на кінцевий результат;

- монополізація сфери надання послуг із соціального обслуговування соціальними службами, що входять до державного сектору;

- відсутність ринкових механізмів залучення до цієї сфери недержавних постачальників відповідних послуг;

- слабка матеріальна база багатьох соціальних служб тощо.

Отже, вітчизняна сфера соціальних послуг, на сьогодні, все ще перебуває на етапі здійснення динамічних змін, котрі стосуються цілого спектру гарантованих державою відповідних соціальних послуг, так й їх змісту, моделей надання тощо. Явище, що найінтенсивніше відображає та відображає вказані зміни, є саме процесами децентралізації, котрі сприяють наближенню послуги до її потенційного споживача. Орієнтованість держави у сфері соціальної політики, зокрема щодо надання соціальних послуг, на прогресивний світовий досвід сприятиме зменшенню дисонансу між анонсованим та реальним рівнем функціонування соціальної сфери, зробить сферу соціальних сервісів менш обтяжливою для держави через залучення суб'єктів інших форм господарювання та некомерційних організацій.

3.2. Формування основних стандартів соціального захисту як передумови підвищення якості та ефективності соціальних послуг

Формування основних стандартів соціального захисту населення формується на державні соціальні стандарти – є «встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальними нормами та нормативами або їхнім комплексом, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій» [49].

Державні соціальні гарантії – є «встановленими законами мінімальними розмірами оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розмірами інших видів соціальних виплат, встановленими законами та іншими нормативно-правовими актами, що забезпечують рівень життя не нижчий від встановленого прожиткового мінімуму» [55].

Соціальні норми і нормативи – є показниками необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпеченням відповідних освітніх, медичних, житлово-комунальних, соціально-культурних послуг.

Нормативи витрат (фінансування) – є «показниками поточних і капітальних витрат з бюджетів усіх рівнів щодо забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від встановлених державних соціальних стандартів і нормативів» [45].

Мета встановлення відповідних державних соціальних стандартів і нормативів представлена:

- 1) визначенням відповідних механізмів реалізації соціальних прав й державних соціальних гарантій громадян, що є передбаченими нормами Конституції України;

- 2) визначенням основних пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсів для їхньої реалізації;

- 3) визначенням та обґрунтуванням відповідних розмірів видатків бюджетних коштів та коштів соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення й утримання соціальної сфери. Державні соціальні стандарти є обов'язковими для вираховування під час розробки програми соціально-економічного розвитку.

Класифікацію соціальних нормативів здійснюють відповідно до «характеру задоволення соціальних потреб й рівня задоволення таких вказаних потреб» [37].

Відповідно до першого критерію прийнято виділяти такі нормативи, зокрема:

1) споживчий норматив – розмір споживання натурального вираження за певний проміжок часу (протягом року, місяця, дня) певних продуктів харчування, використання непродовольчих товарів поточного споживання й деяких інших видів послуг;

2) забезпечувальний норматив, виражений визначеною кількістю наявних в особистому споживанні предметів довгострокового користування, а також забезпечення на певній території мережі закладів охорони здоров'я, освітніх закладів, підприємств, установ, організацій з соціально-культурним, побутовим, транспортним спрямування на обслуговування й житлово-комунальних послуг;

3) норматив доходу – розмір особистого доходу громадянина чи сім'ї, що гарантує їм відповідний та достатній рівень задоволення потреб, що обчислюється на основі визначення вартісної величини набору нормативів споживання та забезпечення.

За другим критерієм соціальні нормативи прийнято поділяти на:

1) нормативи раціонального споживання – рівень, що гарантуватиме здійснення оптимального задоволення потреб;

2) нормативи мінімального споживання – соціально прийняттого рівня споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг з огляду на соціально-фізіологічні потреби;

3) статистичні нормативи – нормативи, що визначаються на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для всього населення окремих соціально-демографічних груп.

Державні соціальні стандарти і нормативи, зазвичай, формуються, встановлюються і затверджуються в порядку, що визначений Кабінетом Міністрів України за участю й погодженням з іншими сторонами соціального партнерства [31] (табл. 3.2).

Відповідно до сфери застосування прийнято розрізняти окремі види державно-соціальних стандартів та нормативів, що уособлюються:

1. Державними соціальними стандартами щодо сфери доходів населення (для визначення та встановлення відповідних розмірів державних соціальних гарантій щодо сфери оплати праці, виплат за обов'язковим державним соціальним страхуванням, права на отримання інших видів соціальних виплат і державної соціальної допомоги та їх розмірів, а також встановлення пріоритетності напрямів державної соціальної політики);

Таблиця 3.2

Напрями удосконалення української системи соціальних виплат із застосуванням зарубіжного досвіду

Країна, з якої пропонується запозичити успішний досвід	Напрямок удосконалення системи соціальних виплат
Німеччина, Швеція, Японія	Приведення розміру соціальних виплат у відповідність реальним потребам їх отримувачів
Японія, Німеччина, Угорщина	Впровадження системи загального обов'язкового медичного страхування
Угорщина, Німеччина	Охоплення системою соціальних виплат виключно того населення, яке не має засобів для існування та можливостей для отримання заробітку та надання додаткових робочих місць для населення, здатного до праці
США, Німеччина, Угорщина	Забезпечення адресності і справедливості надання соціальних виплат за рахунок посилення контролюючих функцій органів соціального інспектування

2. Державними соціальними нормативами щодо сфери надання соціальних послуг (для визначення розмірів державних гарантій соціальної підтримки осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах);

3. Державними соціальними нормативами в сфері житлово-комунального обслуговування (для визначення державних гарантій щодо надання житлово-комунальних послуг та розмірів плати за житло і житлово-

комунальні послуги, які забезпечують реалізацію конституційного права громадянина на житло);

4. Державними соціальними нормативами у сфері транспортного обслуговування та зв'язку (нормами забезпечення транспортом загального користування, показниками якості транспортного обслуговування і нормами забезпечення населення послугами зв'язку);

5. Державними соціальними стандартами в сфері охорони здоров'я (переліком й обсягом гарантованого рівня медичної допомоги громадянам у державних та комунальних закладах охорони здоров'я, нормативами надання медичної допомоги, показниками якості надання медичної допомоги, нормативами пільгового забезпечення окремих категорій населення лікарськими засобами та іншими спеціальними засобами, нормативами забезпечення стаціонарною медичною допомогою, нормативами забезпечення медикаментами державних і комунальних закладів охорони здоров'я, нормативами санаторно-курортного забезпечення, нормативами забезпечення харчуванням у державних і комунальних закладах охорони здоров'я) [54];

6. Державними соціальними нормативами у сфері забезпечення навчальними закладами (переліком й обсягом послуг, що надають державні та комунальні заклади дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти, нормативами граничного наповнення класів, групами та співвідношеннями вихованців, учнів, студентами та педагогічними працівниками навчальних закладів, нормами матеріального забезпечення навчальних закладів та додаткових видів соціального і матеріального забезпечення учнів);

7. Державними соціальними нормативами у сфері обслуговування закладами культури (переліком й обсягом відповідних безоплатних послуг, що надають населенню відповідні заклади, підприємства, організації та установи культури, показниками якості надання населенню послуг закладів,

підприємств, організацій та установ культури, нормативами забезпечення населення закладів, підприємств, організацій та установ культури);

8. Державними соціальними нормативами сфери обслуговування закладів фізичної культури й спорту (переліком й обсягом безоплатних послуг, що надають населенню заклади фізичної культури, спорту, а також дитячо-юнацькі спортивні школи, нормативами забезпечення населення закладами фізичної культури та спорту);

9. Державними соціальними нормативами сфери побутового обслуговування, торгівлі й громадського харчування (нормативами забезпечення населення побутовими послугами, показниками якості надання побутових послуг; нормативами забезпечення торговельною площею та місцями у закладах громадського харчування; показниками якості й безпеки товарів і послуг підприємств громадського харчування [77].

Але, окрім встановлених всіх класифікацій, підкатегорій та методів державних стандартів, які існують в нашій країні. Нині в Україні в період війни державою проводиться експериментальний проект надання соціальних послуг, як передумова з підвищення якості та ефективності надання соціальних послуг «інститут помічника ветерана» [43].

Даний експериментальний проект нашою державою, створений та функціонує в системі переходу від військової служби до цивільного життя у таких областях, як: Вінницька, Дніпропетровська, Закарпатська, Київська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Харківська області та м. Київ [78].

Основна мета реалізації експериментального проекту – це виробити та відпрацювати механізм надання послуги щодо підтримки переходу від військової служби до цивільного життя (далі – послуга) таким категоріям осіб, представлених:

1. ветеранами війни, особами, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною;

2. членами сімей ветеранів війни, членами сімей осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членами сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членами сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України;

3. військовослужбовцями, які брали безпосередню участь у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави, та були звільненими з військової служби, зокрема демобілізованими у визначеному законом порядку.

Під членами сімей ветеранів війни, членами сімей осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, зазначеними в постанові КМУ від 19 червня 2023 р. № 652 «Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя» розуміються чоловік/дружина та діти таких осіб [72].

До кола осіб з числа ветеранів належать особи як чоловічої, так і жіночої статі. Координатором експериментального проекту є Мінветеранів.

Учасниками експериментального проекту є:

1. Ветерани;
2. ОДА/ОВА, які беруть участь у реалізації експериментального проекту, та їх структурні підрозділи з питань ветеранської політики або до їх утворення – структурні підрозділи, на які покладено функції з реалізації експериментального проекту [55].
3. Місцеві ради та їх виконавчі органи;
4. Український ветеранський фонд;
5. Комунальні некомерційні підприємства та комунальні установи, які виконують функції сервісних офісів у справах ветеранів.

Даний вищезазначений проект спрямовується на послугу для сприяння ветеранів у реалізації передбачених законодавством можливостей, прав, гарантій, пільг, на які мають право ветерани, та надається за

зверненням ветерана до помічника ветерана. Даний вид послуги надається на безоплатній основі з урахуванням таких принципів:

- територіальної доступності – надання якісної та оперативної послуги в межах території територіальної громади, де проживає ветеран;
- інформаційної доступності – поширення повної та достовірної інформації про форми надання послуги;
- індивідуального підходу – гідне ставлення до раси, національності, культури, віросповідання, віку, статі, інших індивідуальних особливостей ветеранів;
- дотримання конфіденційності – етичне, шанобливе, емпатійне спілкування та комунікація з ветеранами і недопущення негуманних та дискримінаційних дій щодо них;
- «рівний – рівному» – послуга надається ветерану помічником ветерана, який має схожий життєвий досвід.

У сучасній Україні на тлі війни розвиток соціального захисту та шляхи вдосконалення соціальних послуг постійно зростають та розвиваються (рис. 3.2). Потреба в наданні соціальної послуги зараз є дуже актуальною на всіх рівнях та сферах [72].

Сучасний стан надання соціальних послуг в Україні можна охарактеризувати за такими критеріями:

- Різноманітність пільг, соціальні виплати та соціальні послуги, що безпосередньо передбачені у 58 законах та більше ніж у 120 підзаконних нормативно-правових актів;
- Згідно чинного законодавства, в Україні існує 120 категорій пільговиків, з яких лише 45 відзначаються з соціальною відзнакою, а 57 за професійною;
- В Україні налічується близько 130 категорій одержувачів різних соціальних виплат, з яких лише 70 отримують за соціальною ознакою, а 50 – за професійною;

– Усі пільгові категорій в тому числі і соціальні послуги мають право на отримання не більше як 120 видів пільг та понад 60 різних видів допомог.

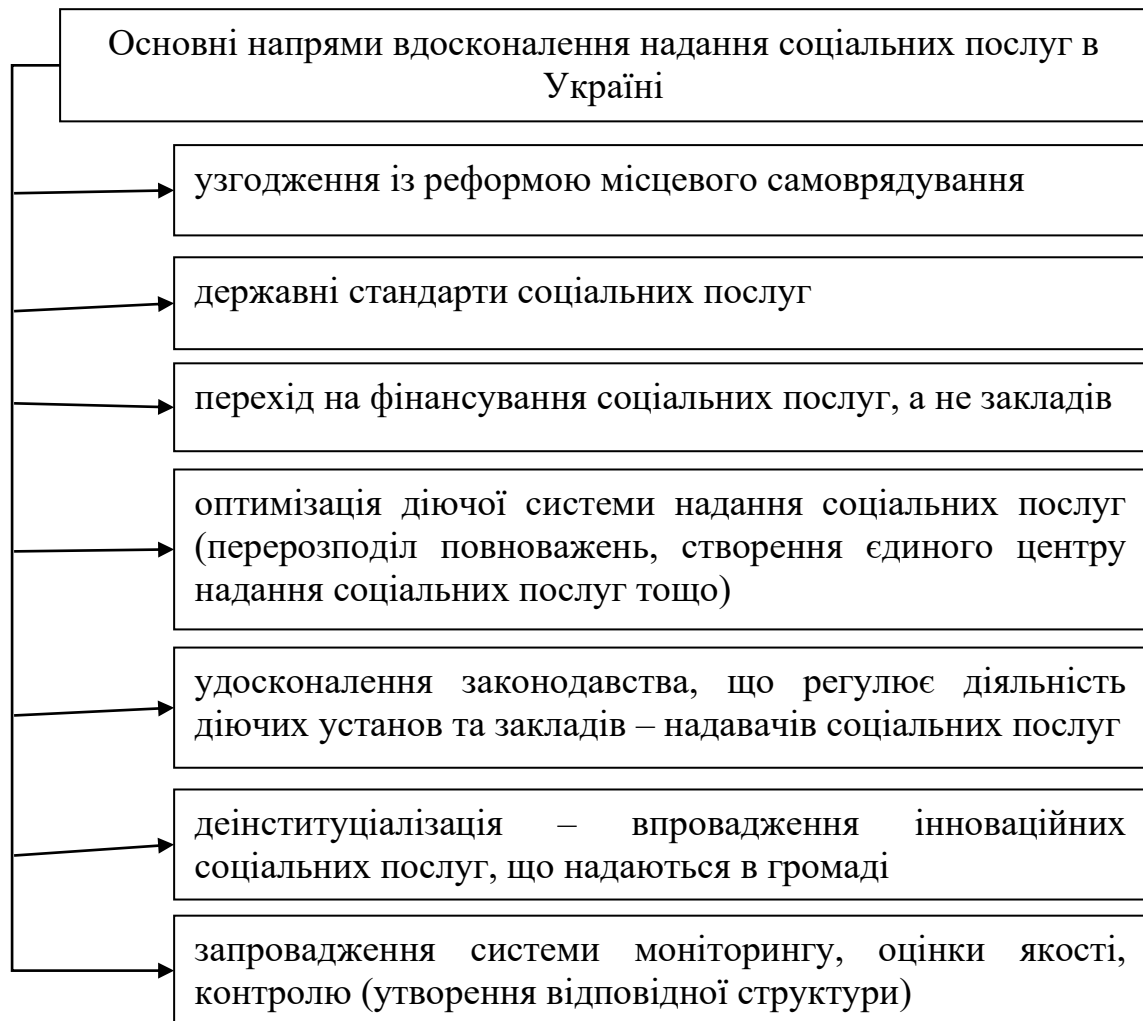

Рис. 3.2. Основні напрями вдосконалення надання соціальних послуг в Україні

Соціальний захист та соціальне забезпечення є «найбільшою видатковою статтею бюджету – навіть більшою ніж видатки на охорону здоров'я та освіти» [81].

Отже, сучасний розвиток системи соціального захисту населення в Україні потребує комплексного підходу при зміні принципів її побудови, виходячи з нинішніх реалій та стану нашої країни. Соціальне обслуговування, соціальне спонсорство, стимулювання надання соціальних послуг на різних категоріях за допомогою прямого бюджетного

фінансування та залучення коштів недержавних структур, тільки сприятиме підвищенню соціальних стандартів у державі та покращенню матеріальних умов існування для малозахищених верст населення, що надають та потребують соціальні послуги.

ВИСНОВКИ

Загальна система соціального захисту з наданням соціальних послуг виконує дві основні функції. По-перше, це зменшення негативних наслідків бідності шляхом надання короткотермінової адресної допомоги бідним верствам населення. А по-друге, це запобігання бідності шляхом створення умов для участі громадян у належно оплачуваній продуктивній праці та соціальному страхуванню в працездатний період. Метою надання соціальних послуг від імені соціального захисту населення полягає в тому, щоб забезпечити людям мінімально необхідний життєвий рівень, та пакет допомоги у складних життєвих обставинах. Надати кожному громадянину можливість функціонувати, реалізувати себе, свої здібності та гарантувати дотримання стабільності в суспільстві, дотримуватися соціальної солідарності та загального добробуту населення.

На основі аналізу наукової літератури та в результаті проведеного дослідження зроблено наступні висновки:

1. У теорії, законодавстві та правозастосовчій практиці в даний час відсутнє загальноприйняте та узагальнене поняття для характеристики досить різноманітних заходів соціальної допомоги та підтримки, заходів, що здійснюються професійними соціальними працівниками щодо соціального обслуговування вдома та в стаціонарних установах, а також громадськими об'єднаннями та добровольцями, що беруть участь у соціальній роботі з дітьми, інвалідами, особами похилого віку та іншими особами, що потребують таких положу. Разом з тим, у теорії, у законодавстві великого поширення набуло поняття соціальних послуг. Як правило, такі послуги в науковій літературі визначають як послуги, що відповідають соціальним потребам населення та потребам в обслуговуванні та догляді. Аналіз наявних наукових праць, нормативно-правової бази свідчить, що у вітчизняній державно-управлінській науці практично відсутні комплексні

наукові дослідження системи надання соціальних послуг, більшість дослідників розглядають лише окремі їх аспекти.

2. Досвід застосування моделей соціального захисту та надання відповідних соціальних послуг різних зарубіжних країн є цікавим та перспективним для нашої держави з врахуванням економічних, політичних, демографічних та інших факторів. Цей досвід переконливо показує, що формування системи соціального захисту та надання відповідних соціальних послуг населення для України необхідно проводити з опорою на соціокультурні традиції, як це проводиться у Швеції (шведська модель соціалізму), Німеччини (традиційно значна роль держави, соціально-ринкове господарство), США (консенсусна ліберально-консервативна модель), враховуючи як свою специфіку, так і універсальні тенденції, властиві сучасним державам розвинутою системою державної політики у галузі соціального захисту населення. Незважаючи на відмінності, що існують в більшості зарубіжних країн, все ж таки можемо назвати спільні ознаки, характерні для соціального забезпечення відповідних соціальних послуг в більшості країн. По-перше, майже в усіх європейських країнах надання соціальних послуг є багатофункціональним процесом. Зазвичай, функції вказаного процесу відповідають основним соціальним ризикам, які можуть виникати в житті людини. Серед таких ризиків варто назвати ризик захворюваності, ризик інвалідності, ризик виробничої травми, ризик втрати годувальника, ризик втрати роботи та безробіття, ризик міграції, ризик втрати житла, ризик материнства тощо. По-друге, наявними є й інші схожі види соціальних послуг: додаткове обслуговування бідних, витрати на профілактику захворювань, правопорушень неповнолітніх, допомога жертвам воєнних дій та стихійного лиха тощо.

3. Соціальні послуги – це об'єктивна потреба громадян, які опинилися у важкій життєвій ситуації. Проте нині рівень ефективності соціальних послуг недостатньо високий. Це зумовлено різними чинниками, зокрема, передусім, економічними, що виявляється у недостатньому обсязі

фінансування сфери соціального обслуговування, що призводить до низької якості соціальних послуг, їх недоступності, нестачі кадрів для соціальних працівників, а також слабкого матеріально-технічного оснащення установ соціального обслуговування. Існує багато проблем у сфері надання соціальних послуг:

- з одного боку, платні соціальні послуги розвиваються повільно, з другого боку, існує небезпека абсолютизації платних послуг, порівняно з обсягом платних послуг частка безкоштовних послуг знижується;

- проблема фінансування установ та служб соціального обслуговування та надання соціальних послуг, водночас найближчим часом попит на соціальні послуги, насамперед з об'єктивних причин, зростатиме;

- необхідність суттєво покращити роботу існуючих установ соціального обслуговування, поповнити їх фахівцями, удосконалити правову та матеріально-технічну базу;

- проблема перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців та обслуговуючого персоналу в установах соціального обслуговування потребує належної уваги.

4. Загальна система соціального захисту з наданням соціальних послуг виконує дві основні функції. По-перше, це зменшення негативних наслідків бідності шляхом надання короткотермінової адресної допомоги бідним верствам населення. А по-друге, це запобігання бідності шляхом створення умов для участі громадян у належно оплачуваній продуктивній праці та соціальному страхуванню в працездатний період. Метою надання соціальних послуг від імені соціального захисту населення полягає в тому, щоб забезпечити людям мінімально необхідний життєвий рівень, та пакет допомоги у складних життєвих обставинах. Надати кожному громадянину можливість функціонувати, реалізувати себе, свої здібності та гарантувати дотримання стабільності в суспільстві, дотримуватися соціальної солідарності та загального добробуту населення.

Окрім цього, досліджено теоретичні засади соціальних послуг, як складової, що підлягає соціальному захисту населення. Також визначено теоретичні підходи до розуміння поняття та сутності соціальних послуг.

З'ясовано особливості розуміння та надання соціальних послуг в зарубіжних країнах. Так як у країнах Європи це свідчить більш переконливо, що існуючі шляхи, які дозволяють докорінним чином реформувати та втілювати допомогу для того, щоб можна було діяти на наступних напрямках у нас в Україні. Тому важливим завданням на сьогодні є:

- забезпечення законодавства, яке б захищало інтереси та добробут людей, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також сприяло б урізноманітненню надаваних послуг. Зокрема, необхідно нормативно затвердити перелік базових соціальних послуг, які гарантуються на безоплатній основі, незалежно від економічної ситуації у державі та місця проживання громадян;

- запровадити систему соціального планування на місцевому рівні, що передбачає залучення всіх членів місцевої громади до пошуку шляхів розв'язання конкретних соціальних проблем, що існують на місцевому рівні. На основі такої системи можна було б визначати місцеві пріоритети, залучати надавачів послуг і розподіляти бюджетні кошти. Місцеві органи влади мають розробляти соціальні плани відповідно до вимог, висунутих центральним урядом країни. Ці плани слід розробляти щорічно і брати за основу при визначенні обсягу фінансової підтримки місцевих громад;

- удосконалити систему фінансування державою безоплатних послуг та контролю за використанням виділених коштів, цілей, пріоритетів й напрямів фінансування, слід визначати на основі здійснення аналізу потреб громадян у соціальних послугах;

- в рамках державної стратегії переходу від утримання закладів соціального обслуговування до фінансування соціальних послуг та з метою

забезпечення якості соціальних послуг потрібно створити механізми залучення до надання соціальних послуг широкого кола зацікавлених осіб.

– необхідно створити можливості для надання безкоштовних послуг за рахунок фінансування з бюджету навіть для приватних установ. Бюджетне фінансування має виділятися на конкурсній основі, а з переможцем слід укладати контракт на надання послуг за рахунок бюджету.

Таким чином вирішення проблеми фінансового забезпечення соціальних закладів можна досягти шляхом залучення альтернативних (недержавних) джерел фінансування, а також запровадження для закладів стимулів ефективного використання бюджетних та власних коштів. Одним із таких стимулів може стати формульний підхід до розподілу коштів з обласного бюджету, для чого необхідно розробити методику розрахунку вартості соціальних послуг. Застосування в Україні описаних вище принципів допоможе радикально змінити ситуацію на краще. Від реформування сфери соціальних послуг користь отримають усі: одержувачі послуг, тому що вони одержать доступ до послуг, які краще задовольняють їх потреби; громади, що зможуть втілювати нові ідеї до надання послуг, тому що вони краще дбатимуть про своїх членів і, що не менш важливо, самі шукатимуть та знаходитимуть найбільш правильні шляхи розв'язання своїх проблем. Ну і сама держава, адже її обмежені бюджетні ресурси використовуватимуться більш продумано й ефективно, а громадяни будуть краще забезпечені соціальними послугами, яких вони потребують.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аалтонен Є. Система соціального захисту і соціальної освіти у Фінляндії / Є. Аалтонен // Соціальна політика і соціальна робота. – 2014. – № 3. – С. 31-38.
2. Балашов А.М. Сучасні проблеми соціального захисту населення України / А. Балашов // Економіка та держава. – 2013. – №1. – С.82-84.
3. Борецька Н.П. Концептуальні основи соціального захисту населення / Н. Борецька. – Донецьк: ІСП НАП Україні, 2013. – С. 25-35.
4. Базилюк А.В. Соціальний захист населення / А. Базилюк. – К. : Знання, 1992. – 128 с.
5. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / Н. Болотіна // Право України. – 2000. – №4. – С. 36.
6. Бабкін В.Д. Соціальна держава та захист прав людини / В. Бабкін // Правова держава. – 1998. – Вип. 9. – С. 45.
7. Бадалова О.С. Реформа державної виконавчої служби України – шлях до створення правової держави / О. Бадалова // Наукові праці. Державне управління. – 2012. – Випуск 196. – Том 208. – С. 73-76.
8. Бадалова О.С. Шляхи реалізації діяльності державної виконавчої служби України в короткостроковій перспективі / О. Бадалова // Наукові праці. Державне управління. – 2014. – Випуск 237. – Том 249. – С. 13-20.
9. Гордієнко Д. Західноєвропейський досвід соціальної держави / Д. Гордієнко // Людина і політика. – 2007. – № 6. – С. 63-66.
10. Гетьман В.П. Чи стане Україна соціальною державою / В. Гетьман, Ю. Килимник. – К., 1996. – С. 72.
11. Горемикіна Ю. В. Формалізація даних та методичні підходи у контексті оцінки ефективності соціальних послуг / Ю. Горемикіна // Механізм регулювання економіки. – № 1(55). – 2012. – С. 188-195.

12. Дубич К. В. Механізми державного управління системою надання соціальних послуг: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 / К. В. Дубич. – Київ: НАДУ, 2015. – 451 с.

13. Дубич К. В. Сучасна система надання соціальних послуг України / К. Дубич // Державне управління: удосконалення та розвиток: електрон. наук. фах. вид. – 2015. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=821>

14. Децентралізація України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/12073>

15. Департамент соціального захисту населення Миколаївської ОВА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dszn.mk.gov.ua/sotsialne-obslugovuvannya/invalidam.html>

16. Деякі питання здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам : постанова Кабінету Міністрів України від 8 черв. 2016 р. № 365. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/365-2016-%D0%BF>

17. Джевiцкi К. Європейська система захисту прав людини / К. Джевiцкi. – Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2005. – 98 с.

18. Європейська угода про передачу відповідальності за біженців (ETS № 107). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_306

19. Жуков В. Соціальне партнерство в Україні / В. Жуков, В. Скуратiвський. – К. : Вид-во УАДУ, 2001.-200с.

20. Загальна декларація прав людини : прийнята 10 груд. 1948 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [:https://zakon.rada.gov.ua/laws/sh](https://zakon.rada.gov.ua/laws/sh).

21. Зарубіжний та міжнародний досвід регулювання соціально трудових відносин та соціального захисту населення / [за ред. С.В. Мельника]. – Луганськ, 2005. – 179 с.

22. Закон України про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження інституту помічника ветерана в системі переходу від

військової служби до цивільного життя : науково-практичний коментар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2023-%D0%BF#Text> –

23. Закон України про соціальні послуги : науково-практичний коментар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

24. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» : науково-практичний коментар // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49-50. – С. 1552-1598.

25. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» : науково-практичний коментар // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 28. – С. 255-266.

26. Значення соціальних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/164.pdf

27. Забезпечення соціального захисту соціальними послугами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/7695/1/%D0%9F%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%BE%20%D0%90.%D0%9E.pdf>

28. Іванова О. Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти / О. Л. Іванова. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 107 с.

29. Кисільова Т.М. Соціальна політика в умовах глобалізації / Т.М. Кисільова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/table/jalilo18/011.htm>.

30. Костенко О. Орієнтир – європейські стандарти / О. Костенко // Соціальний захист. – 2009. – № 2. – С. 38-40.

31. Конвенція ООН про права інвалідів № 995_g71 від 13.12.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_201

32. Кравченко М. (2014). Механізми децентралізації соціальних послуг в Україні [Електронний ресурс] / М. Кравченко // Науковий вісник. – Вип.

14 «Демократичне врядування». – 2014. – Режим доступу : http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk14/fail/kravchenko.pdf.

33. Кодекс про соціальні послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/pro_sotsial_ni_poslugi.htm.

34. Локк Дж. Два трактати про правління / Дж. Локк // Філософія політики : [хрестоматія] : у 4 т. – К. : Знання України, 2003. – Т. I. – С. 325-330.

35. Літинська В. А. Державне регулювання зайнятості населення в Україні [Електронний ресурс] / Літинська В. А. // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – № 3. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_201

36. Міністерство соціальної політики України про соціальні послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.msp.gov.ua/timeline/Socialni-poslugi.html>.

37. Міністерство соціальної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/>

38. Міністерство у справах ветеранів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mva.gov.ua/ua>

39. Новиков В. Зарубіжний досвід соціального партнерства / В. Новиков // Україна: аспекти праці. – 1998. – № 1. – С. 38-43.

40. Національна соціальна сервісна служба України України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nssu.gov.ua/>

41. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Класифікатора соціальних послуг» № 429 від 23.06.2020р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fcontent>.

42. Нижник Н. Соціальне партнерство як виклик сьогодення /Н. Нижник, С. Дубенко, Л. Пашко // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2. – С. 46-54.

43. Новиков В. Імперативи розвитку ефективного соціального партнерства / В. Новиков // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 80-85.

44. Особливості соціальних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ffe960d1-fdc1-4651-abe5b106b93/content>.

45. Огаян Г. А. Політична економія: навч. посіб. / Г. А. Огаян, В. О. Паламарчук, А. П. Румянцев // За заг. ред. Г. А. Огаяна. – К. : МАУП. – 2003. – 520 с.

46. Пастух Т.В. Адресна соціальна допомога від «ручного варіанту» до реальної практики / Т. Пастух // Соціальний захист. – 2007. – №6. – С. 25-27.

47. Приходько С. Держава і соціальний захист громадян / С. Приходько // Право України. – 2008. – № 2. – С. 41-45.

48. Проблеми підвищення якості соціальних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25537/nzmened-240-247.pdf>

49. Постанова КМУ «Про затвердження Державної типової програми реабілітації осіб з інвалідністю» № 1686 від 08.12.2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/309-2019-%D0%BF#Text>

50. Постанова КМУ (Про затвердження порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення реабілітації дітей з інвалідністю) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/309-2019-%D0%BF#Text>

51. Постанова КМУ (Про деякі питання соціального захисту осіб з інвалідністю). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/120-2023-%D0%BF#Text>

52. Постанова КМУ (Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із соціальної, професійної адаптації ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України та постраждалих учасників Революції Гідності).

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2015-%D0%BF#Text>

53. Постанова КМУ (Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян та виплати їм компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчими органами міських, районних у містах (у разі їх утворення (крім м. Києва) рад).

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2006-%D0%BF#Text>

54. Постанова КМУ (Деякі питання реалізації експериментального проекту з надання в закладах охорони здоров'я, які належать до сфери управління Міністерства соціальної політики, окремих соціальних послуг деяким категоріям осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах).

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248-2023-%D0%BF#Text>

55. Постанова КМУ (затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації пілотного проекту «Розвиток соціальних послуг»). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2020-%D0%BF#Text>

56. Поняття про соціальні послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/50595847.pdf>

57. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення укладення угоди між Україною та Європейським Союзом про взаємне визнання кваліфікованих електронних довірчих послуг та імплементації законодавства Європейського Союзу у сфері електронної ідентифікації: Закон України від № 2801-ІХ 1 грудня 2022 року.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280120?find=1&text=%D0%B2%D0%B8>

58. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання: Закон України від 03.07.2018 р. № 2522/5 // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 36. – Ст.272.

59. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 38. – Ст. 385.

60. Про внесення змін до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [Електронний ресурс] : Закон України від 23.03.2000 р. № 1613-III. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2998->

61. Петроє О. М. Соціальний діалог як інструмент формування корпоративної політики сучасних підприємств в Україні : [навч.посіб.] / О. М. Петроє. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. –60 с.

62. Ризики та перспективи соціальних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5657>

64. Руженський М. М. Працевлаштування як форма соціального захисту населення [Електронний ресурс] / М. М. Руженський // Ринок праці та зайнятість населення. – 2013. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://nbuv.gov.ua/j-pdf/rpzn_2013_2_3.pdf

65. Сидор І.П. Бюджетне забезпечення соціального захисту населення: теоретичні аспекти та вітчизняна практика / І.П. Сидор // Ефективна економіка – 2015. – № 9. – С. 118-126.

66. Семигіна Т. Допомога Міністерства праці та соціальної політики України з боку Європейського Союзу / Т. Семигіна // Соціальна політика і соціальна робота. – 2000. – № 9. – С. 107-112.

67. Скуратівський В.А. Основи соціальної політики / В. Скуратівський, О. Палій. – К. : МАУП, 2002. – 200 с.

68. Стичинський Б. Право соціального забезпечення: проблеми становлення і розвитку / Б. Стичинський // Право України. – 2002. – № 6. – С. 100.

69. Соціальні послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу: content/uploads/2018/08/kryvobok_sotsialni.pdf

70. Соціальні стандарти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html?PrintVersion>

71. Соціальні послуги в територіальних громадах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_4_2019-65-75.pdf

72. Сергієнко О. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні / О. Сергієнко // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 1. – С. 31–37

73. Сіленко А. Соціальна держава: тернистий шлях до визнання. Світовий досвід і перспективи України / А. Сіленко, В. Коляденко. – К. : Вид-во «ТЄС», 2002. – 357 с.

74. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики / В. А. Скуратівський, О. М. Палій. – К. : МАУП, 2002. – 200 с.

75. Соціальне партнерство – шлях до злагоди: практика, проблеми, здобутки, перспектива. – К. : Проект МОП «Україна: сприяння реалізації основних принципів та прав у світі праці», 2003. – 279 с.

76. Соціальний діалог – польський досвід. – К. : Проект МОП «Консолідація правових та інституційних засад соціального діалогу в Україні», 2006. – 28 с.

77. Соціальний діалог на галузевому рівні у країнах – майбутніх членах ЄС: найслабша ланка / [за ред. Ю. Геллаба, Д. Вогхан-Вайтхеда]. – К. : Проект МОП «Україна: сприяння реалізації основних принципів та прав у світі праці», 2003. – 86 с.

78. Функціонування систем надання соціальних послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [.file:///C:/Users/Ky/Downloads/Telegram%20Desktop/3_%D0%A4%D1%83%D](file:///C:/Users/Ky/Downloads/Telegram%20Desktop/3_%D0%A4%D1%83%D)

0%BD%D0%BA%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf

79. Чиркіна І.Д. Сучасні напрямки соціального захисту населення/різних верств населення / І. Чиркіна // Наукові праці. – Миколаїв : Вид-во МФ НаУКМА. – 2001. – Т.12. Серія: Політичні науки. – С. 86.

80. Шевчук П.І. Соціальна політика / П. Шевчук. – Львів: Світ, 2003. – 400 с.

81. Шклярський Ю. О. Стратегія соціального партнерства на ринку праці Миколаївщини / Ю. О. Шклярський // Соціальний захист. – 2000. – № 10. – С. 13-17.

82. Якушенко Л. М. Актуальні проблеми соціального захисту людей з інвалідністю / Л. Якушенко // Аналітична записка. Серія «Соціальна політика». – 2019. – № 9. – 11 с.

83. NationalInsurance-GOV.UK. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.gov.uk/national-insurance/overview>

ДОДАТКИ

Додаток А

Принципи особливостей надання соціальних послуг в Україні

У сучасних умовах загострення соціальних проблем у зв'язку з проведенням в нашій країні радикальних реформ ринкового напрямку та посиленням світової економічної кризи значно підвищується роль соціальних функцій держави.

Ідея правової держави, де соціальні пріоритети висуваються на перший план і створюються рівні можливості для всіх громадян, може стати консолідуючою силою українського суспільства. Саме тому сьогодні влада зайнята пошуком оптимальної системи державних засобів забезпечення прав людини і громадянина в Україні, зокрема через систему надання соціальних послуг.

Слід зазначити, що проведення цілеспрямованої соціальної політики в державі багато в чому залежить від ефективної роботи соціальних служб. У нашій державі вже утворена розгалужена мережа установ та закладів комунальної власності, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. І сьогодні в країні діє понад 3 тис. таких установ та закладів, що надають соціальні послуги більше як 3 млн. осіб.

Соціальні послуги також надаються громадськими, благодійними та релігійними організаціями. Разом з тим сучасна система надання соціальних послуг є недостатньо ефективною. Так, за результатами попереднього визначення потреб адміністративно-територіальних одиниць у соціальних послугах, не охопленими такими послугами залишаються понад 1 млн. осіб, що їх потребують. На рівні цих територіальних одиниць поки що не запроваджено ефективні механізми раннього виявлення осіб, які перебувають у складних обставинах, планування та надання соціальних послуг з урахуванням визначених потреб.

Під час надання соціальних послуг не запроваджено обмін інформацією щодо надання інших видів соціальної допомоги, що унеможливує застосування комплексного підходу до подолання складної життєвої ситуації особи.

Соціальні послуги задовольняють поки що лише невідкладні потреби вразливих верств населення, не орієнтовані на запобігання виникненню складних життєвих обставин, не формують в осіб навичок реінтеграції у суспільство, що призводить до утримання значної кількості таких осіб під опікою держави. Соціальні послуги у своїй більшості надаються в стаціонарних інтернатних установах та закладах, внаслідок чого не реалізується право осіб проживати у громаді.

Саме тому урядом України була розроблена Стратегія реформування системи надання соціальних послуг, метою якої є забезпечення доступності до цих послуг, підвищення якості та ефективності їх надання. Для досягнення зазначеної мети, відповідно до цієї Стратегії, необхідно:

- запровадити механізм запобігання виникненню складних життєвих обставин та вдосконалити систему управління, координації і взаємодії суб'єктів, що надають соціальні послуги;

- модернізувати наявну інфраструктуру соціальних послуг та створити конкурентний ринок зазначених послуг шляхом впровадження механізму стимулювання суб'єктів, що надають соціальні послуги;

- розширити перелік соціальних послуг, що надаються за місцем проживання отримувачів;

- затвердити перелік соціальних послуг та запровадити їх стандартизацію з метою забезпечення надання гарантованого державою обсягу соціальних послуг;

- визначити критерії діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги;

- розробити і запровадити методику проведення оцінки потреб дитини та її сім'ї як обов'язкову умову для планування та надання соціальних послуг;

- удосконалити систему проведення моніторингу та оцінки якості соціальних послуг шляхом застосування методики оцінювання результативності таких послуг, ефективності діяльності суб'єктів, що їх надають;

- створити незалежні інспекції та запровадити громадський моніторинг якості соціальних послуг;

- забезпечити оптимізацію використання бюджетних коштів та інших джерел для фінансування соціальних послуг, а також удосконалити методику розрахунку їх вартості;

- забезпечити підвищення статусу соціальних працівників, що надають соціальні послуги, та запровадити механізм їх соціальної захищеності, а також удосконалити систему підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації таких працівників та фахівців.

Соціальні послуги – це комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги (далі – особи, що потребують соціальних послуг), з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя.

Під складними життєвими обставинами розуміють обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самостійно (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю або станом здоров'я, самотність, сирітство,

безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо).

До сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, належать сім'ї, які, зокрема, не можуть самостійно подолати вплив таких обставин:

- 1) жорстоке поводження з дитиною в сім'ї;
- 2) відсутність постійного місця роботи у працездатних членів сім'ї (особи);
- 3) відсутність житла, призначеного та придатного для проживання;
- 4) відбування покарання у виді обмеження волі, взяття під варту одного з членів сім'ї, насильство в сім'ї (у тому числі щодо дитини);
- 5) тривала хвороба, встановлена інвалідність, вроджені вади фізичного та психічного розвитку, малозабезпеченість, безробіття одного з членів сім'ї, що негативно впливає на виконання батьківських обов'язків, призводить до неналежного утримання дитини та догляду за нею;
- б) спосіб життя, внаслідок якого один із членів сім'ї частково або повністю не має здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте життя та брати участь у суспільному житті;
- 7) ухилення батьків від виконання обов'язків з виховання дитини;
- 8) відібрання у батьків дитини або позбавлення батьківських прав;
- 9) стихійне лихо;
- 10) дискримінація осіб або груп осіб.

Виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, здійснюється фахівцями із соціальної роботи шляхом відвідування, розгляду інформації поданої суб'єктами соціальної роботи із сім'ями та звернень таких сімей з метою надання соціальних послуг.

Основними засадами надання соціальних послуг є:

- сприяння особам, що перебувають у складних життєвих обставинах, які вони неспроможні подолати за допомогою наявних засобів і можливостей;
- попередження виникнення складних життєвих обставин;
- створення умов для самостійного розв'язання життєвих проблем, що виникають.

Надання соціальних послуг ґрунтується на таких принципах:

- адресності та індивідуального підходу;
- доступності та відкритості;
- добровільності вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг;
- гуманності; комплексності; максимальної ефективності використання бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами, що надають соціальні послуги; законності;
- соціальної справедливості.

Отримуючи послуги, людина повинна відчувати, що до неї ставляться з повагою, враховують та задовольняють її емоційні та пізнавальні потреби. Суб'єкти, що надають соціальні послуги, повинні забезпечувати повну конфіденційність відносин з клієнтами та нести відповідальність за дотримання етичних і правових норм.

Основними Критеріями діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, є:

1) наявність статутних документів, цивільно-правових договорів (для фізичних осіб-підприємців), у яких визначено перелік соціальних послуг, категорії осіб, яким вони надаються;

2) дотримання соціальних стандартів соціальних послуг;

3) відповідний фаховий рівень працівників суб'єкта, зокрема соціальних працівників, інших фахівців, які надають соціальні послуги, що підтверджується документом про освіту державного зразка;

4) відсутність заборгованості зі сплати податків і зборів;

5) наявність у працівників суб'єкта особистих медичних книжок та вчасність проходження обов'язкових медичних оглядів;

6) наявність матеріально-технічної бази, необхідної для надання соціальних послуг;

7) наявність власного чи орендованого приміщення для проживання (розміщення на ніч), що відповідає санітарним та протипожежним вимогам (для суб'єктів, що надають соціальні послуги з проживання, у тому числі стаціонарного паліативного/ хоспісного догляду, підтриманого проживання, притулку);

8) можливість забезпечення харчування отримувачів соціальних послуг (для суб'єктів, що надають соціальні послуги з догляду, притулку, соціально-психологічної реабілітації, якими передбачено таке харчування);

9) наявність автотранспортних засобів (для суб'єктів, що надають соціальні послуги з кризового та екстреного втручання, соціальної профілактики);

10) наявність кваліфікованого медичного персоналу (для суб'єктів, що надають соціальні послуги зі стаціонарного, денного, паліативного/хоспісного догляду, абілітації);

11) наявність програм з навчання:

– прийомних батьків (для суб'єктів, що надають соціальну допомогу з влаштування до сімейних форм виховання);

– набуття ними соціально-побутових навичок (для суб'єктів, що надають соціальні послуги з підтриманого проживання, соціальної адаптації, соціальної інтеграції та реінтеграції, соціальної реабілітації, соціального супроводу/патронажу);

– запобігання складним життєвим обставинам (для суб'єктів, що надають соціальну допомогу із соціальної профілактики).

Основними формами надання соціальних послуг є соціальна допомога, соціальне обслуговування та соціальний супровід. Соціальна допомога може здійснюватися у формі матеріальної допомоги та надання

субсидій. Матеріальна допомога надається особам, що знаходяться у складній життєвій ситуації, у вигляді грошової або натуральної допомоги, продуктів харчування, засобів санітарної та особистої гігієни, засобів догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, палива, а також технічних і допоміжних засобів реабілітації.

Субсидії є формами адресних безготівкових державних допомог, які надаються громадянам для відшкодування витрат на оплату користування житлом або його утримання та комунальних послуг, а також на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива. Субсидія призначається за умови, коли розмір плати за житлово-комунальні послуги в межах норми споживання перевищує 15% середньомісячного сукупного доходу. Якщо ж у житловому приміщенні зареєстровані і проживають лише пенсіонери та інші непрацездатні особи субсидія призначається у випадку, коли розмір плати за житлово-комунальні послуги становить більше 10% сукупного доходу. При цьому норма володіння чи користування загальною площею житла та нормативи користування комунальними послугами встановлюються, виходячи з 21 кв.м. на наймача і кожен прописану у житловому приміщенні (будинку) особу та додатково 10,5 кв.м. на всіх прописаних у цьому приміщенні осіб.

Так на початку 2014 року в Україні 800 тис. сімей користувалися житлово-комунальними субсидіями. Але у зв'язку зі зростанням у травні-червні 2014 року тарифів на газ (і, відповідно, на гаряче водопостачання), за словами міністра соціальної політики України, після такого підвищення цін і тарифів середньорічна кількість одержувачів субсидій збільшилася на 185 тис. сімей.

Разом з тим з підвищенням цін на газ в Україні вводиться ще один механізм підтримки малозабезпечених сімей: родини, сукупний дохід яких нижчий за прожитковий мінімум для сім'ї, отримують право на компенсацію, що дорівнює різниці між вартістю комунальних послуг до і після підвищення цін і тарифів.

Право на отримання соціальних послуг мають громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, у тому числі біженці, які проживають в Україні на законних підставах і перебувають у складних життєвих обставинах. Професійна діяльність у сфері надання соціальних послуг підлягає ліцензуванню.

Тому для надання соціальних послуг залучаються соціальні працівники та інші фізичні особи, які мають відповідну освіту і схильні за особистими якостями до надання соціальних послуг. Недержавні суб'єкти, що бажають надавати соціальні послуги на професійній основі за рахунок власних коштів, залучених коштів або коштів Державного чи місцевого бюджетів, надають їх на підставі ліцензії. Соціальні послуги можуть надаватися як за плату, так і безкоштовно.

Безкоштовні соціальні послуги державними та комунальними суб'єктами в обсягах, визначених державними стандартами соціального обслуговування, надаються:

- громадянам, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю і не мають рідних, які мали б забезпечити їм догляд і допомогу;

- громадянам, які знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу; у зв'язку зі стихійними лихами, катастрофами, які є біженцями внаслідок збройних та міжетнічних конфліктів, якщо середньомісячний сукупний дохід цих осіб нижче від встановленого прожиткового мінімуму;

- дітям та молоді, які знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї.

Платні соціальні послуги надаються:

- громадянам, які не здатні до самообслуговування у зв'язку з похилим віком, хворобою, інвалідністю і мають рідних, які можуть забезпечити їм догляд і допомогу;

- громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах у зв'язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, у зв'язку зі стихійним лихом, катастрофою, якщо середньомісячний сукупний дохід цих осіб вище встановленого прожиткового мінімуму;

- іншим громадянам, іноземцям та особам без громадянства, у тому числі біженцям, які проживають в Україні на законних підставах та перебувають у складних життєвих обставинах, потребують сторонньої допомоги і мають можливість оплачувати ці послуги. Перелік платних соціальних послуг затверджено постановою Кабінету Міністрів України у січні 2004 р.

Особі, що надають соціальні послуги, зобов'язані:

- сумлінно надавати соціальні послуги особам, які перебувають у складній життєвій ситуації;

- керуватися у своїй діяльності основними принципами надання соціальних послуг;

- поважати гідність громадян;

- не допускати негуманних і дискримінаційних дій щодо громадян, які одержують соціальні послуги;

- надавати особам, які обслуговуються, повну інформацію про зміст і види соціальних послуг;

- зберігати в таємниці інформацію, отриману в процесі виконання своїх обов'язків, а також інформацію, яка може бути використана проти особи, що обслуговується.

Непрацюючим фізичним особам, які постійно надають соціальні послуги громадянам похилого віку, інвалідам, дітям-інвалідам, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують постійної сторонньої

допомоги (крім осіб, що обслуговуються соціальними службами), призначається щомісячна компенсація.

Особи, що надають соціальні послуги, мають право на:

- профілактичний огляд і обстеження при прийнятті на роботу та диспансерний нагляд за рахунок роботодавця;
- захист професійної честі, гідності та ділової репутації, у тому числі в судовому порядку;
- підвищення кваліфікації у встановленому порядку за рахунок роботодавця;
- забезпечення спеціальним одягом, взуттям та інвентарем, велосипедами та проїзними квитками або виплату грошової компенсації за їх придбання;
- при виконанні службових обов'язків на першочергове обслуговування на підприємствах, в установах, організаціях, зокрема підприємствах зв'язку, технічного обслуговування і ремонту транспортних засобів, служби побуту, торгівлі, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту.

Фінансування соціальних послуг здійснюється за рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, коштів підприємств, установ та організацій, плати за соціальні послуги, коштів благодійної допомоги (пожертвувань), коштів одержувачів соціальних послуг та інших джерел, передбачених законодавством.

У Державному та місцевих бюджетах повинні передбачатися кошти для фінансування цільових програм надання соціальних послуг. Фінансування територіальних програм розвитку соціальних послуг здійснюється за рахунок виділених місцевому бюджету цільових субвенцій чи шляхом кооперування коштів місцевих бюджетів на реалізацію спільних проектів. Залучення бюджетних коштів для надання соціальних послуг здійснюється на конкурсних засадах. За наявності лише одного претендента конкурс не проводиться. Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, які уклали з переможцями конкурсу договір про залучення бюджетних коштів для фінансування соціальних послуг, здійснюють контроль за цільовим використанням коштів та якістю надання соціальних послуг.

Отже, перетворення України у соціальну правову державу, якою вона визначена статтею 1 Конституції України, перш за все, вимагає радикальної реформи системи соціального захисту населення, у тому числі системи надання соціальних послуг, щоб відповідно до конституційних засад людина, її життя та здоров'я дійсно стали найвищою соціальною цінністю.

Складові реформи системи надання соціальних послуг в Україні

ОБЛІК

Використання Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг як єдиного інструменту обліку потреб, моніторингу надання і оцінки якості соціальних послуг

Вдосконалення діючих та розробка відсутніх державних стандартів соціальних послуг

Незалежність оцінки якості надання соціальних послуг

Створення єдиного замовника соціальних послуг

ФІНАНСИ

Визначення державних фінансових гарантій надання соціальних послуг та реабілітаційного обладнання за рахунок коштів державного бюджету України за програмою соціальних гарантій для забезпечення потреб в громаді на 100%

Затвердження єдиних тарифних ставок на соціальні послуги, що надаються відповідно до державних стандартів соціальних послуг

ДОСТУПНІСТЬ

Запровадження механізму фінансування за принципом «гроші йдуть за отримувачем соціальної послуги»

Створення умов для реалізації отримувачем права на вільний вибір надавача соціальних послуг

Створення конкурентного ринку надання соціальних послуг шляхом запровадження уніфікованих алгоритмів фінансування надавачів всіх форм власності

ЩО ТАКЕ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ

Соціальні послуги – планові заходи з допомоги особам/сім'ям, які на певному етапі життя потребують підтримки.
Кожен з нас опинявся в ситуації, коли звертався за підтримкою чи допомогою до батьків чи друзів, але часом такої підтримки недостатньо.

Соціальна послуга – це професійна підтримка у складній ситуації, з якою людина не може справитись сама

- > Якщо у нас щось болить, ми звертаємось до лікаря
- > Якщо прорвало трубу в будинку, ми звертаємось до сантехніка
- > Якщо опинились у скрутній ситуації – до **соціального працівника**

Навіщо потрібні соціальні послуги?

Допомогти, підтримати та насадити людину у скрутній ситуації, аби вона за рахунок власних та залучених ресурсів могла подолати труднощі та жити повноцінним життям. Ніхто з нас не застрахований від життєвих складнощів. Взаємодітка – це те, що робить соціальну послугу успішною.

Для кого соціальні послуги?

Для усіх мешканців громади/міста, навіть офіційно не зареєстрованих, які потребують соціальних послуг

Наприклад:

- Дорослі чи діти, які за станом здоров'я потребують послуг (втратили рухову активність, мають інвалідність, невиліковні хвороби, психічні розлади), а також їхні сім'ї
- Сім'ї, які зазнали шкоди внаслідок пожежі, стихійного лиха, катастрофи, бойових дій, терористичного акту, збройного конфлікту, тимчасової окупації
- Малообезпечені сім'ї чи ті, в яких є безробітні
- Сім'ї, які потребують підтримки у вихованні дітей (розлучення, яке впливає на дитину, самотні батьки, сім'ї, в яких батьки ухиляються від обов'язків, сім'ї, які виховують дітей-сиріт, сім'ї, які виховують дітей, тимчасово залишених батьками (батьки-заробітчани)
- Діти-сироти
- Діти, які перебувають в інтернатних закладах

Які бувають послуги?

Соціальні послуги допомагають вирішити труднощі чи попередити кризу.

Соціальні послуги спрямовані на:

соціальну профілактику – запобігти виникненню складних життєвих обставин та/або потраплянню особи/сім'ї в такі обставини

соціальну підтримку – допомогти особі/сім'ї подолати складні життєві обставини

соціальне обслуговування – мінімізувати для особи/сім'ї негативні наслідки складних життєвих обставин, підтримувати їх, допомогти включитись у громаду

Хто може надавати послуги?

Державні надавачі соціальних послуг

Громадські/ Неурядові організації

Локальні бізнес-структури

Релігійні установи